

PRANEŠIMAS

APIE LIETUVOS BANKO
PAGRINDINIO TIKSLO ĮGYVENDINIMĄ,
FUNKCIJŲ VYKDYMĄ
IR BANKŲ SISTEMOS BŪKLĘ

TEIKIAMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMUI

Rengiant Pranešimą apie Lietuvos banko pagrindinio tikslo įgyvendinimą, funkcijų vykdymą ir bankų sistemos būklę (toliau – Pranešimas), naudoti Lietuvos banko, Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Europos centrinio banko, Eurostato, Tarptautinio valiutos fondo, *Bloomberg* informacinės sistemos ir kiti duomenys.

Lietuvos banko valdyba Pranešimą patvirtino 2008 metų rugsėjo 4 dieną.

Santrumpos ir kiti paaiškinimai

AB	akcinė bendrovė
BVP	bendras vidaus produktas
ECB	Europos centrinis bankas
ES	Europos Sąjunga
ESD	einamosios sąskaitos deficitas
EURIBOR	euro tarpbankinio skolinimo palūkanų norma
Eurostatas	Europos Bendrijų statistikos biuras
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos
LCKU	Lietuvos centrinė kredito unija
LCVPD	AB „Lietuvos centrinis vertybinių popierių depozitoriumas“
PFI	pinigų finansinės institucijos
proc. p.	procentinis punktas
Statistikos departamentas	Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės
SVKI	suderintas vartotojų kainų indeksas
VILIBOR	vidutinės tarpbankinės palūkanų normos, už kurias bankai pageidauja (pasirengę) paskolinti lėšų litais kitiems bankams
VKM II	antrasis valiutų kurso mechanizmas

Kai kuriose lentelėse ir paveiksluose dėl apvalinimo eilučių suma ir procentai nesutampa su bendrais duomenimis („iš viso“ ir 100%).

Turinys

SANTRAUKA / 5

I. EKONOMIKOS IR KAINŲ RAIDA / 7

- Ekonomikos išorinė aplinka / 7
- Lietuvos ekonomikos apžvalga / 9
 - Realusis sektorius: visuminė paklausa ir pasiūla / 9
 - Visuminė paklausa / 9
 - Visuminė pasiūla / 13
 - Fiskalinė politika / 18
 - Kredito augimas / 19
 - Lietuvos finansų rinkų raida / 23
 - Ekonomikos augimo perspektyvos / 24
- Kainų raida / 25
 - Vartotojų kainų indekso kaitos priežastys: pasiūlos ir paklausos veiksnių įtaka / 25
 - Grynoji infliacija / 25
 - Maisto produktų kainos / 26
 - Administruojamosios kainos / 27
 - Degalų kainos / 28
 - Kainų raidos perspektyva / 28

II. LIETUVOS BANKO FUNKCIJŲ VYKDYMAS / 30

- Pinigų politikos priemonės / 30
- Užsienio atsargų valdymas / 33
 - Užsienio atsargų dydžio kaita ir valdymo pagrindiniai principai / 33
 - Užsienio atsargų struktūra / 34
 - Užsienio atsargų valdymo rezultatai / 35
- Grynųjų pinigų valdymas / 36
 - Grynųjų pinigų išleidimas ir išėmimas / 36
 - Banknotai ir monetos apyvartoje / 37
- Statistikos tvarkymas / 38
- Mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų veikla / 39
 - Mokėjimo sistemos atsiskaityti litais / 39
 - Mokėjimo sistemos atsiskaityti eurai / 39
 - Mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų priežiūra / 40
 - Pasirengimas dalyvauti bendroje mokėjimų eurai erdvėje ir TARGET2-Securities projektas / 41

III. KREDITO ĮSTAIGŲ VEIKLA IR JŲ PRIEŽIŪRA / 42

- Kredito įstaigų veiklos apžvalga / 42
 - Pokyčiai bankų sistemoje / 42
 - Bankų veiklos rodikliai / 42
 - Bankų pelningumas ir veiklos efektyvumas / 43
 - Bankų pasiskirstymas pagal užimamą rinkos dalį / 44
 - Bankų veiklos rizikos apžvalga / 45
 - Kredito rizika / 45
 - Likvidumo rizika / 46
 - Rinkos rizika / 46
 - Kredito unių pagrindinės veiklos tendencijos / 47
- Kredito įstaigų priežiūros pagrindinės kryptys / 49
 - Pokyčiai kredito įstaigų veiklos priežiūros sistemoje / 49
 - Bendradarbiavimas su užsienio valstybių finansų sektoriaus priežiūros institucijomis / 50

INTARPAS

Lietuvos ekonomikos konkurencingumas: eksporto analizė / 16

LENTELIŲ SĄRAŠAS

- 1 lentelė. Realiojo BVP augimas ir infliacija atskiruose pasaulio regionuose / 7
- 2 lentelė. Lietuvos eksporto ir pagrindinių prekybos partnerių importo struktūra pagal ūkio sektorių technologinį intensyvumą / 17
- 3 lentelė. Lietuvos ekonomikos raida 2007–2009 m. / 24
- 4 lentelė. Grynųjų pinigų išleidimas ir išėmimas / 36
- 5 lentelė. Banknotai ir monetos apyvartoje / 37
- 6 lentelė. Mokėjimo sistemų LITAS, LITAS-RLS ir LITAS-MMS operacijos / 39
- 7 lentelė. Mokėjimo sistemos TARGET2-LIETUVOS BANKAS operacijos / 40
- 8 lentelė. Mokėjimo sistemos LITAS-PHA operacijos / 40

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

- 1 pav. Pagrindinių centrinių bankų oficialiosios palūkanų normos / 8
- 2 pav. JAV dolerio kursas / 8
- 3 pav. BVP kaitos veiksniai (išlaidų metodu) / 9
- 4 pav. Mažmeninės prekybos raida / 10
- 5 pav. Investicijų į pagrindinį kapitalą kaitos veiksniai / 11
- 6 pav. Einamosios sąskaitos balanso sudedamosios dalys / 11
- 7 pav. Lietuvos eksporto į Latviją ir Latvijos importo dinamika / 12
- 8 pav. Lietuvos eksporto į Estiją ir Estijos importo dinamika / 12
- 9 pav. BVP kaitos veiksniai (gamybos metodu) / 13
- 10 pav. Darbo užmokesčio, darbo našumo ir vienetinių darbo sąnaudų kaita / 14
- 11 pav. Pagrindiniai užimtumo rodikliai / 15
- 12 pav. Lietuvos užsienio paklausos, eksporto ir rinkos realios dalies dinamika / 17
- 13 pav. Valdžios sektoriaus pajamos, išlaidos ir deficitas / 19
- 14 pav. Paskolų portfelio augimo tempai / 20
- 15 pav. Paskolų portfelio augimas / 20
- 16 pav. Paskolų portfelio struktūros pokyčiai pagal ekonomines veiklas / 21
- 17 pav. Vidutinės palūkanų normos ir suteiktų naujų paskolų dalis, kurių palūkanų norma yra fiksuojama ilgesiam kaip 1 m. laikotarpiui / 21
- 18 pav. Paskolų namų ūkiams srauto struktūra pagal valiutas / 22
- 19 pav. Paskolų nefinansinėms įmonėms srauto struktūra pagal valiutas / 22
- 20 pav. Lietuvos ir pasaulio akcijų rinkų indeksų pokyčiai / 23
- 21 pav. Vyriausybės vertybinių popierių 5 m. kredito įsipareigojimų neįvykdymo apsiikeitimo sandoriai / 23
- 22 pav. Metinės infliacijos, apskaičiuotos pagal SVKI, kaitos veiksniai / 25
- 23 pav. Maisto produktų kainų kaita / 27
- 24 pav. Administruojamųjų kainų įtaka bendrajai metinei infliacijai / 27
- 25 pav. Naftos ir degalų kainos / 28
- 26 pav. Lietuvos banko prekyba užsienio valiuta su bankais ir kitais Lietuvos banko indėlininkais / 31
- 27 pav. VILIBOR ir EURIBOR skirtumo dinamika / 31
- 28 pav. Bankų atsargos litais Lietuvos banke / 32
- 29 pav. Užsienio atsargos / 33
- 30 pav. Investicijų pasiskirstymas pagal reitingus / 34
- 31 pav. Investicijų pasiskirstymas pagal trukmę / 35
- 32 pav. Užsienio atsargų grąža / 36
- 33 pav. Bankų sistemos turto, paskolų ir indėlių kaita / 43
- 34 pav. Bankų pasiskirstymas rinkoje pagal valdomą turtą / 44
- 35 pav. Kredito unijų veiklos rodikliai / 47

SANTRAUKA

Du kartus per metus Lietuvos Respublikos Seimui teikiami Lietuvos banko pranešimai, kaip centrinis bankas įgyvendina pagrindinį savo tikslą ir vykdo funkcijas, kokia valstybės bankų sistemos būklė, apžvelgiama Lietuvos ekonomikos plėtra atsižvelgiant į pasaulio ūkio raidą.

Pasaulio ekonomikos plėtra, veikiama besitęsiančių neramumų finansų rinkose ir naftos bei kitų žaliavų didelių kainų, 2008 metų pirmojoje pusėje toliau lėtėjo. Ekonomikos augimas labiau sumažėjo išsivysčiusiose valstybėse, patyrusiose didesnę finansinių neramumų poveikį. Kylančios ekonomikos šalyse augimas tebėra spartus, nors ir jose pastebimas ekonomikos plėtros sulėtėjimas.

Augant maisto, naftos ir kitų žaliavų kainoms, per 2008 metų pirmąjį pusmetį infliacija sparčiai didėjo tiek išsivysčiusiose, tiek kylančios ekonomikos ir besivystančiose valstybėse. Tačiau pastarųjų šalių vartotojų krepšelyje maisto produktų ir energijos išteklių kainos sudaro santykinai didesnę dalį, todėl daugiausia dėl to infliacija tose valstybėse buvo didesnė.

Sisteminė rizika, kylanti tarptautiniam finansiniam stabilumui, nors ir mažesnė nei prieš keletą mėnesių, tebėra padidėjusi. Įtampa tarptautinėje tarpbankinėje rinkoje yra šiek tiek atslūgusi, tačiau tam tikri finansų rinkos segmentai dar nefunkcionuoja visavertiškai. Tarptautinės finansų institucijos toliau mažino prisiimamos rizikos mastą, siekė pritraukti papildomo kapitalo, nors tai sunkino tebesantis netikrumas dėl galimų nuostolių ir pajamų perspektyvos.

2008 metų pirmojoje pusėje BVP augimas Lietuvoje lėtėjo, tačiau tebebuvo gana spartus. Ekonominį augimą mažino nekilnojamojo turto rinkos lėtėjantis aktyvumas, silpnesnė išorės paklausa ir suprastėję ekonominės raidos lūkesčiai. Tai lėmė, kad ypač sumažėjo įmonių paklausa paskoloms ir lėčiau augo investicijos. Kartu privatus vartojimas vis dar tebebuvo didelis.

Ūkiui pereinant į lėtesnio augimo fazę, šiek tiek atslūgo įtampa darbo rinkoje. Nebedidėjo gyventojų aktyvumas, beveik nustojo augti dirbančiųjų skaičius, nežymiai padidėjo nedarbas. Nors laisvų darbo vietų bendras lygis praktiškai nesikeitė, tačiau statyboje ir prekyboje laisvų darbo vietų lygis mažėjo.

Dėl didelės paklausos ir dėl kylančių sąnaudų 2008 metų pirmojoje pusėje toliau kilo metinė infliacija. Daugiau nei darbo našumas didėjęs darbo užmokestis, brangstanti patalpų nuoma, padidėjusios įmonių sąnaudos dėl brangstančių energetikos ir maisto produktų lėmė tolesnį grynosios infliacijos didėjimą. Prie bendrosios infliacijos didėjimo pastebimai prisidėjo toliau augusios maisto kainos. Nors žemės ūkio produktų supirkimo kainos nustojo augti taip sparčiai arba net sumažėjo (pienas, kviečiai), tačiau į maisto gamintojų ir vartotojų kainas vis dar buvo įskaičiuojamas anksčiau vykęs žemės ūkio produktų kainų didėjimas. Bendrąją metinę infliaciją taip pat didino pakelti akcizai alkoholiniams gėrimams, cigaretėms ir degalams bei padidintos gamtinių dujų, šilumos energijos ir kitos administruojamosios kainos. Dėl pirmąjį pusmetį smarkiai išaugusių pasaulinių naftos kainų degalų kainos labiau veikė infliaciją nei ankstesniais laikotarpiais. Tiesa, pastaruoju metu ši tendencija keičiasi.

Nuo 2004 metų birželio 28 dienos Lietuva dalyvauja VKM II ir vykdo vienašališką įsipareigojimą išlaikyti fiksuoto valiutos kurso režimą ir pastovų lito kursą bazinės valiutos – euro – atžvilgiu. Lietuvos banko pinigų politikos priemonės skirtos stabiliam lito kursui palaikyti euro atžvilgiu ir padeda užtikrinti tinkamą bankų sistemos likvidumą. Kaip ir anksčiau, Lietuvos bankas mūsų valstybėje veikiantiems bankams neribotai keitė litus į bazinę valiutą, taikė privalomųjų atsargų reikalavimus, komerciniai bankai galėjo pasinaudoti 1 nakties skolinimosi galimybe.

Lito tarpbankinių palūkanų normos ir jų priedai prie euro palūkanų normų 2008 metų pirmąjį ketvirtį gerokai sumažėjo, o vėliau keitėsi palyginti nedaug. Lito ir euro palūkanų

normų sumažėjimą lėmė kelių veiksnių derinys: šiuo laikotarpiu stabilizavęsi Lietuvos ūkio trumpalaikių perspektyvų vertinimai ir bankų sistemos trumpalaikį likvidumą didinę valstybės išdo pervedimai. Lietuvos bankas, atsižvelgdamas į lėtėjantį, bet vis dar spartų paskolų augimą bei padidėjusią įtampą pasaulio ir Lietuvos finansų rinkose, toliau taikė 6 procentų dydžio privalomųjų atsargų normą. 2008 metais privalomųjų atsargų apimtis augo panašiai kaip ir 2007 metų antrąjį pusmetį, o privalomųjų atsargų bazė, kuriai taikomas nulinis tarifas, dėl toliau augusios ilgalaikių įsipareigojimų dalies komercinių bankų balansuose priartėjo prie Eurosistemos analogiško rodiklio.

Pirmasis pusmetis nebuvo palankus investuotojams. Dėl ekonominio augimo blogesnių perspektyvų ir finansinio sektoriaus problemų smuko dauguma akcijų rinkų, o dėl išaugusios infliacijos daugumai centrinių bankų griežtinant pinigų politiką krito obligacijų vertė. Vis dėlto konservatyvi Lietuvos banko investavimo politika leido pasiekti nuosaikiai teigiamą investicijų grąžą sudėtingomis rinkos sąlygomis. Atsižvelgiant į globaliose finansų rinkose išaugusią kredito riziką, Lietuvos bankas ėmėsi priemonių užtikrinti investicijų saugumą.

Grynųjų pinigų kiekis apyvartoje nustojo augęs. Tai rodo šalies ekonominės situacijos pasikeitimus. Išaugusios palūkanų normos didino grynųjų pinigų laikymo alternatyviąsias sąnaudas, o sumažėjęs aktyvumas kai kuriuose ekonomikos sektoriuose mažino grynųjų pinigų poreikį prekybos sandoriams.

Statistikos srityje pastaruoju metu ypač daug dėmesio skirta kitų finansinių tarpininkų sektoriaus statistikai, centralizuotos vertybinių popierių duomenų bazės, užsienio paskolų ir užsienio ūkio subjektams teikiamų paskolų bazės bei paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymui optimizuoti, duomenų kokybei gerinti. Vis daugiau naudojamosi administracinių šaltinių duomenimis ir šitaip siekiama nedidinti naštos statistinių ataskaitų teikėjams.

Lietuvos banko prižiūrimos mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemos veikė stabiliai. Mažmeninių mokėjimų sistemoje įvykdytų mokėjimo operacijų skaičius, palyginti su ankstesniais metais, didėjo lėčiau, o vidutinė dienos apyvarta nežymiai sumažėjo. Realaus laiko atskirųjų atsiskaitymų sistemoje ir mokėjimų skaičius, ir vertė augo gana sparčiai.

2008 metų pirmąjį pusmetį pagal daugumą pagrindinių rodiklių tiek santykinė, tiek absoliuti šalies bankų sektoriaus plėtra buvo lėtesnė negu atitinkamu laikotarpiu praėjusiais metais. Visi bankai, išskyrus 2007 metais veiklą pradėjusius 2 užsienio bankų filialus, dirbo pelningai. Didėjant konkurencijai, toliau mažėjo bankų rinkos koncentracija, nes užsienio bankų filialai tiek dėl jų skaičiaus augimo, tiek dėl veiklos plėtros didino užimamos rinkos dalį. Bankuose griežtėjant rizikos ir skolininko finansinės būklės vertinimui, toliau mažėjo paskolų portfelio augimo tempas. Kartu bankų paskolų portfelio kokybė išliko gera. Indėliams bankuose didėjant lėčiau negu paskoloms, didžiausias bankų turto finansavimo šaltinis buvo tarpbankinėje rinkoje, daugiausia iš grupės globojančių (patronuojančių) bankų, pritrauktos lėšos. Visi bankai vykdė veiklos riziką ribojančius normatyvus.

Kredito unijų plėtra pasižymėjo sparčiu narių skaičiaus augimu. Kredito unijų sistemos turto struktūra keitėsi nedaug: kaip ir anksčiau, pagrindinė veikla buvo teikti savitarpio paskolas. 2008 metų pirmąjį pusmetį dauguma kredito unijų dirbo pelningai. Visos jos, išskyrus vieną, kuriai buvo pritaikytos poveikio priemonės, vykdė nustatytus veiklos riziką ribojančius normatyvus.

Lietuvos bankas, įgyvendindamas naujosios Kapitalo direktyvos nuostatas, perkeltas į Lietuvos banko teisės aktus, pradėjo tikrinti bankų vidaus kapitalo pakankamumo vertinimo procesą. Inspektavimo metu buvo analizuojamas šio proceso sudarymo būdas, metodika, prielaidos, daromos nustatant reikšmingas rizikos rūšis visose banko veiklos srityse, banko pasirinkti rizikos vertinimo ir valdymo metodai, rizikos mažinimo priemonės, vertinama, ar pakankamas kapitalo poreikis rizikai padengti.

Lietuvos bankas ir toliau plėtojo bendradarbiavimą su užsienio valstybių priežiūros tarnybomis, kai kuriems nacionaliniams centriniams bankams teikė techninę pagalbą.

I. EKONOMIKOS IR KAINŲ RAIDA

Ekonomikos išorinė aplinka

Pasaulio ekonomikos plėtra, veikiama besitęsiančių neramumų finansų rinkose ir naftos bei kitų žaliavų didelių kainų, 2008 metų pirmojoje pusėje toliau lėtėjo. Ekonomikos augimas labiau sumažėjo išsivysčiusiose valstybėse, kurios patyrė didesnį finansinių neramumų poveikį. Kylančios ekonomikos šalyse augimas tebėra spartus, nors ir jose pastebimas ekonomikos plėtros sulėtėjimas. Tarptautinės institucijos prognozuoja tolesnį pasaulio ekonomikos augimo lėtėjimą 2008 metų antrojoje pusėje ir 2009 metais.

Ekonomikos problemoms išplitus už būsto sektoriaus ribų, JAV ekonomikos aktyvumas 2008 metų pirmojoje pusėje sumažėjo. Finansų institucijos toliau griežtino skolinimo sąlygas, mažėjo užimtumas, prastėjo vartotojų pasitikėjimo rodikliai. Ne tik toliau lėtėjo privačiojo vartojimo augimas ir investicijos į gyvenamąjį būstą, bet pradėjo mažėti ir verslo investicijos. Metų viduryje JAV būsto rinkoje dar nebuvo matyti atsigavimo ženklų – toliau mažėjo būsto kainos ir pardavimas.

Euro zonos ekonomikos plėtra buvo gana sparti 2008 metų pirmąjį ketvirtį, tačiau vėliau sulėtėjo. Nors euro zonos ekonomika yra pakankamai subalansuota ir jos pagrindas tebėra tvirtas, augimo perspektyva prastėjo dėl energijos išteklių didelių kainų, brangstančio euro ir silpnėjančios išorės paklausos. Sulėtėjus vartojimo ir investicijų augimui, sumažėjo ir ES naujųjų valstybių narių ekonomikos plėtra.

1 lentelė. Realiojo BVP augimas ir infliacija atskiruose pasaulio regionuose

(pokytis per metus, procentai)

	2006	2007	2008*	2009*
Realiojo BVP augimas				
Visas pasaulis	5,1	5,0	4,1	3,9
Euro zona	2,8	2,6	1,7	1,2
JAV	2,9	2,2	1,3	0,8
Japonija	2,4	2,1	1,5	1,5
Kylančios ekonomikos ir besivystančios valstybės	7,9	8,0	6,9	6,7
Infliacija (vartotojų kainų indekso vidutinis metinis pokytis)				
Euro zona	2,2	2,1	3,2	2,3
JAV	3,2	2,9	3,9	2,3
Japonija	0,3	0,0	1,1	0,8
Kylančios ekonomikos ir besivystančios valstybės	5,4	6,4	9,1	7,4

Šaltiniai: Tarptautinis valiutos fondas ir Eurostatas.

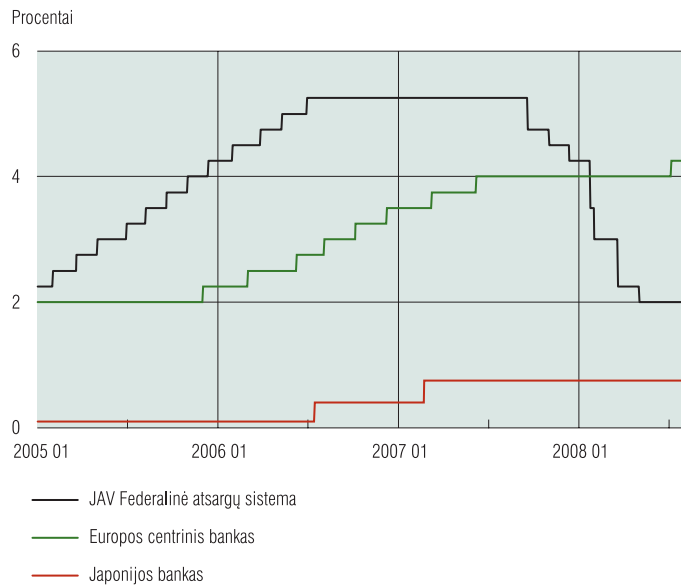
* Prognozės.

Augant maisto, naftos ir kitų žaliavų kainoms, 2008 metų pirmąjį pusmetį infliacija sparčiai didėjo tiek išsivysčiusiose, tiek kylančios ekonomikos ir besivystančiose valstybėse. Tačiau

pastarųjų šalių vartotojų krepšelyje maisto produktų ir energijos išteklių kainos sudaro santykinai didesnę dalį, todėl daugiausia dėl to infliacija tose valstybėse buvo didesnė. Maisto produktų ir naftos kainų augimą siejant su ilgalaikiais veiksniais, ypač su didėjančia paklausa kylančios ekonomikos ir besivystančiose valstybėse, prognozuojama, kad maisto produktų ir naftos kainos ir toliau liks aukštos.

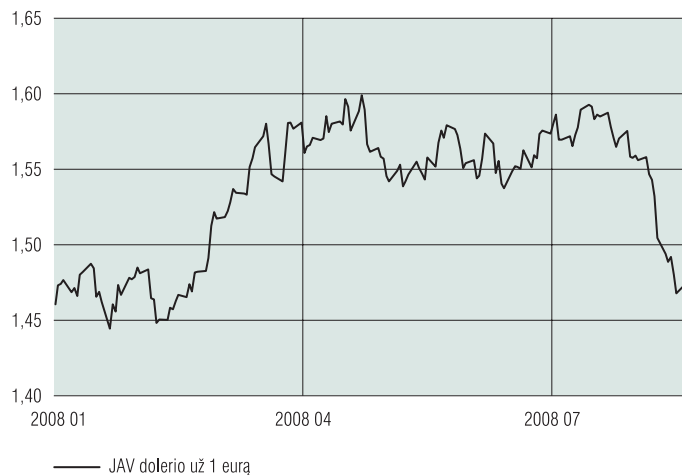
Sisteminė rizika, kylanti tarptautiniam finansiniam stabilumui, nors ir mažesnė nei prieš keletą mėnesių, tebėra padidėjusi. Bankai ir kitos finansų institucijos patyrė didelių nuostolių JAV būsto paskolų rinkoje. Mažėjant būsto kainoms ir lėtėjant ekonomikos augimui, bankų pajamas mažina blogėjanti kredito kokybė skirtingose paskolų grupėse. Įtampa tarptautinėje tarpbankinėje rinkoje yra šiek tiek atslūgusi, tačiau tam tikri finansų rinkos segmentai dar nefunkcionuoja visavertiškai. Tarptautinės finansų institucijos toliau mažino priimanamos rizikos mastą, siekė pritraukti papildomo kapitalo, nors tai sunkino tebesantis netikrumas dėl galimų nuostolių ir pajamų perspektyvos.

1 pav. Pagrindinių centrinių bankų oficialiosios palūkanų normos

Šaltinis: Bloomberg informacinė sistema.

2 pav. JAV dolerio kursas

Šaltinis: Bloomberg informacinė sistema.

Centrinių bankų atsakas į patiriamus finansinius neramumus ir infliacijos didėjimą buvo skirtingas: JAV ir Jungtinėje Karalystėje pinigų politika laisvėjo, euro zonoje – griežtėjo. JAV Federalinis atvirosios rinkos komitetas, bandydamas švelninti užsitęsusių įtampų finansų rinkose ir apsaugoti ekonomiką nuo recesijos grėsmės, 2008 metais bazinę palūkanų normą per keturis kartus sumažino iki 2 procentų. Anglijos bankas 2008 metų pirmąjį pusmetį palūkanas mažino du kartus iki 5 procentų. Japonijos bankas palūkanų normos nekeitė. ECB, norėdamas užkirsti kelią sparčiai didėjančiai infliacijai, bazinę palūkanų normą, kuri nebuvo keista jau visus metus, liepos mėnesį padidino iki 4,25 procento.

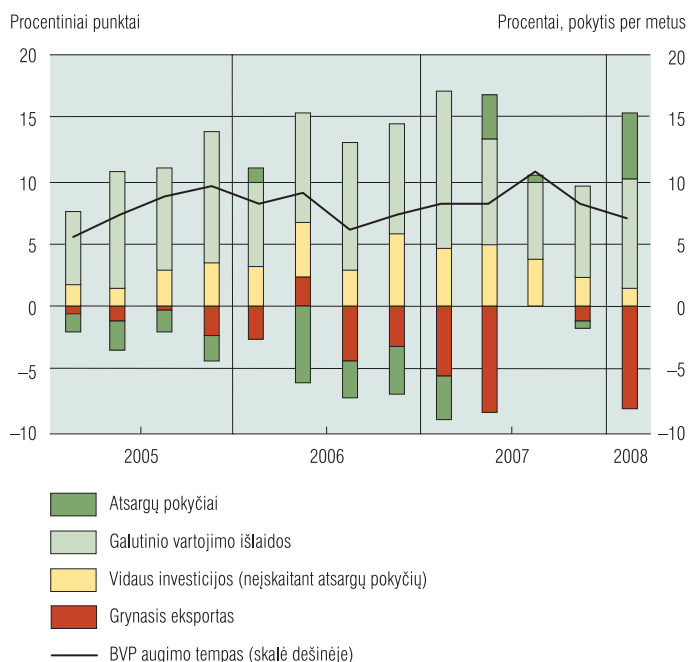
Svarbiausi pokyčiai užsienio valiutų rinkoje sietini su JAV dolerio kurso pokyčiais. Jo kursas metų pradžioje toliau krito, palyginti su euru ir daugumos kylančios ekonomikos Azijos valstybių valiutomis, tačiau nuo liepos pabaigos JAV doleris ėmė sparčiai brangti.

Lietuvos ekonomikos apžvalga

Realusis sektorius: visuminė paklausa ir pasiūla

Lietuvos ekonomika 2008 metų pirmąjį pusmetį lėtėjo, tačiau augimas išliko pakankamai stiprus – realusis BVP padidėjo 6,2 procento. Šių metų pirmąjį ketvirtį augo vidaus vartojimas, mažėjo investicijų augimas, grynasis eksportas neigiamai veikė augimą. Sprendžiant iš 2008 metų antrojo ketvirčio BVP ir kai kurių kitų išankstinių duomenų, pastarąjį laikotarpį mažesnį ekonomikos aktyvumą lėmė toliau silpnėjusios investicijos ir mažiau spartus vartojimas.

3 pav. BVP kaitos veiksniai (išlaidų metodu)

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

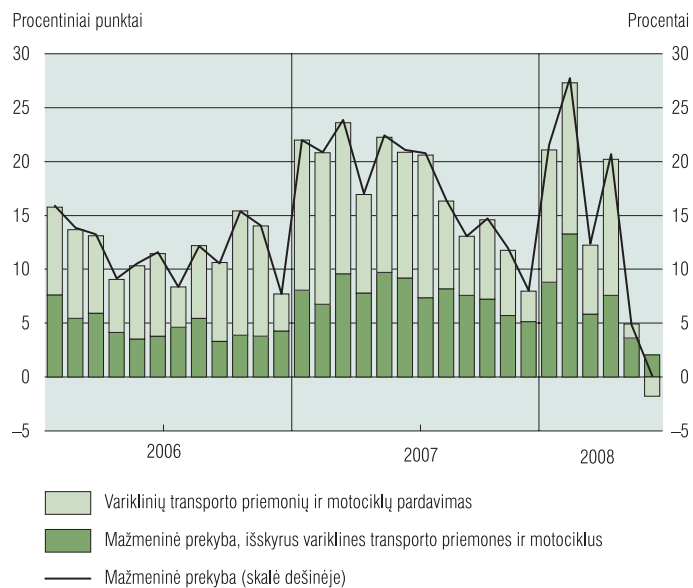
Visuminė paklausa

Vidutinio darbo užmokesčio augimo tempas, šių metų antrąjį ketvirtį sudaręs 22,5 procento, palaikė stiprų vartojimą. Privataus vartojimo išlaidos pirmąjį ketvirtį, palyginti su

2007 metų atitinkamu laikotarpiu, padidėjo 12,1 procento. Artimiausiu metu vartojimo perspektyvas veiks prieštaringos tendencijos. Vis dar augs namų ūkių pajamos, tačiau tikėtina, kad rudenį dar kartą brangianti šiluminė energija lėtins vartojimą. 2008 metų sausio–balandžio mėnesių ilgalaikio vartojimo prekių, tokių kaip automobiliai ir buitinė technika, mažmeninės prekybos pardavimo tendencijos rodo, kad labiausiai mažės būtent šių prekių paklausa. Gegužės mėnesio duomenys¹ rodo, kad lengvųjų automobilių registravimo apimtys metinis augimas, palyginti su ankstesniais mėnesiais, krito.

4 pav. Mažmeninės prekybos raida

(pokyčiai per metus)

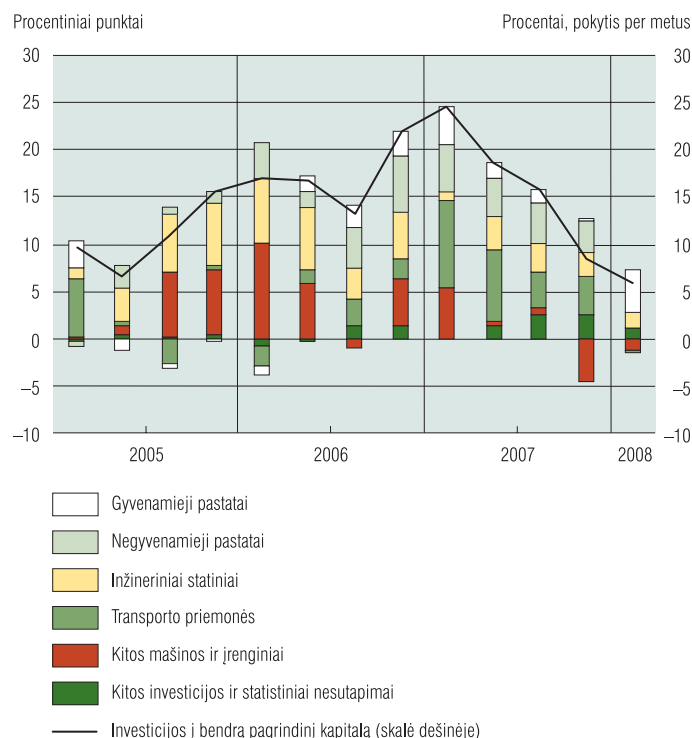
Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Šiuo metu lėtėja investicijų augimas. Šių metų pirmąjį ketvirtį jų metinis augimas sudarė 5,9 procento, o 2007 metais buvo 15,8 procento. 2007 metų ketvirtąjį ir 2008 metų pirmąjį ketvirčius iš eilės mažėjo investicijos į mašinas ir įrenginius. Per tuos du ketvirčius šių investicijų buvo 8,5 procento mažiau nei prieš metus. Tai yra neigiama tendencija vertinant ilgalaikio šalies ūkio plėtros atžvilgiu. Viena iš produktyviųjų investicijų nedidelės apimtys priežasčių – mažas užsienio investicijų kiekis ir jų struktūra. Tarptautinių užsienio investicijų (TUI) srauto struktūroje dominuoja reinvesticijos (50–60%), o TUI srautas į akcinį kapitalą tebėra mažas. Ypač šalis stokoja vadinamųjų plyno lauko investicijų.

2008 metų pirmąjį ketvirtį realusis importas tebeaugo sparčiai (13,1%). Bendrą šalies importo augimą itin skatino spartus mineralinių produktų importo didėjimas, stabilus plastikų ir jų dirbinių, mašinų ir mechaninių įrenginių, elektros mašinų ir įrenginių importo augimas. Tačiau mažėja geležies ir plieno importo apimtys, lėčiau auga dirbinių iš geležies ir plieno importas. Tai labiausiai susiję su lėtėjančiu darbų apimtys augimu statybos sektoriuje.

Investicinių prekių importo augimo tempai sulėtėjo iki 3,9 procento ir todėl jų dalis importo struktūroje sumažėjo nuo 17,5 iki 14,7 procento. Ši investicinių prekių importo tendencija pastebima nuo 2007 metų vidurio. Ji susijusi su mažėjančia privataus sektoriaus investicijų apimtimi.

5 pav. Investicijų į pagrindinį kapitalą kaitos veiksniai

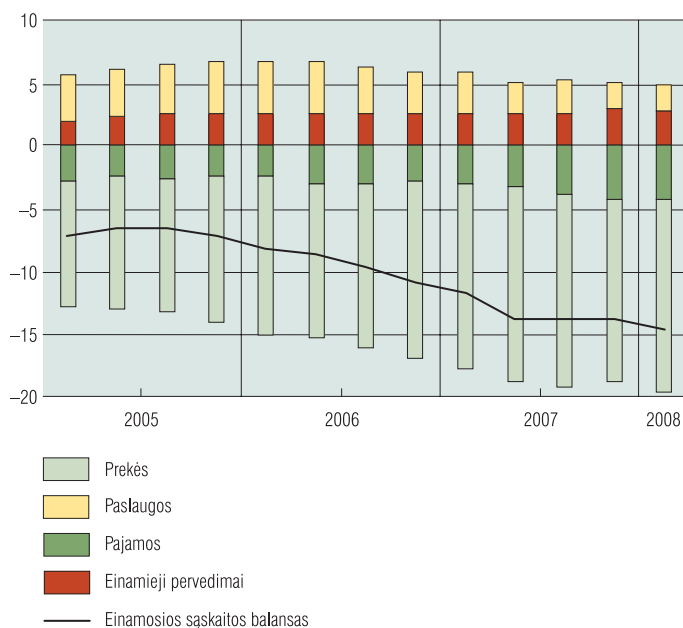

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Situacija pasaulio rinkose, kuriose tebėra maisto produktų žaliavų ir mineralinių produktų aukštos kainos bei didelė paklausa, skatino eksporto augimą. AB „Mažeikių nafta“, nuo 2008 metų sausio mėnesio pradėjusi dirbti visu pajėgumu, itin prisidėjo prie šalies nominaliojo eksporto augimo tempo (33,1%) per pirmuosius penkis mėnesius. Sausio–gegužės mėnesiais 2 kartus išaugo mineralinių produktų importas. Šios produktų grupės eksporto ir importo pokyčiai ir kartu energijos išteklių kainų šuolis iš dalies lėmė ESD padidėjimą iki 17,7 procento 2008 metų pirmąjį ketvirtį (2007 m. ESD sudarė 13,7% BVP).

6 pav. Einamosios sąskaitos balanso sudedamosios dalys

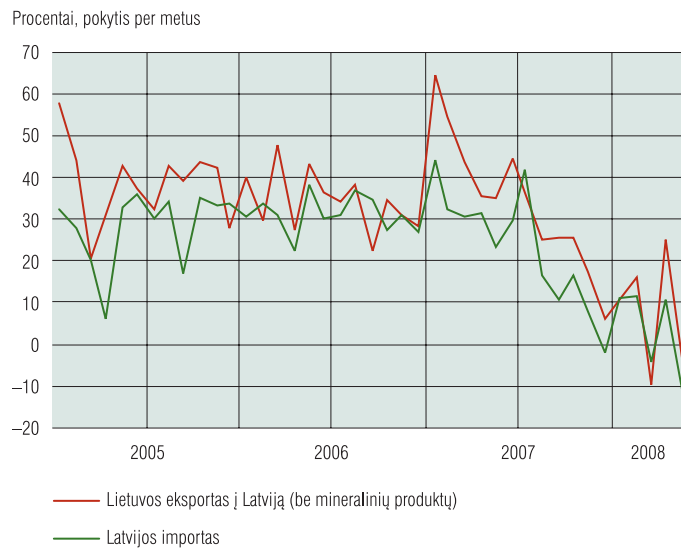
Procentai, keturių ketvirčių slenkamosios sumos, palygintos su BVP

Šaltiniai: Statistikos departamentas, Lietuvos bankas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

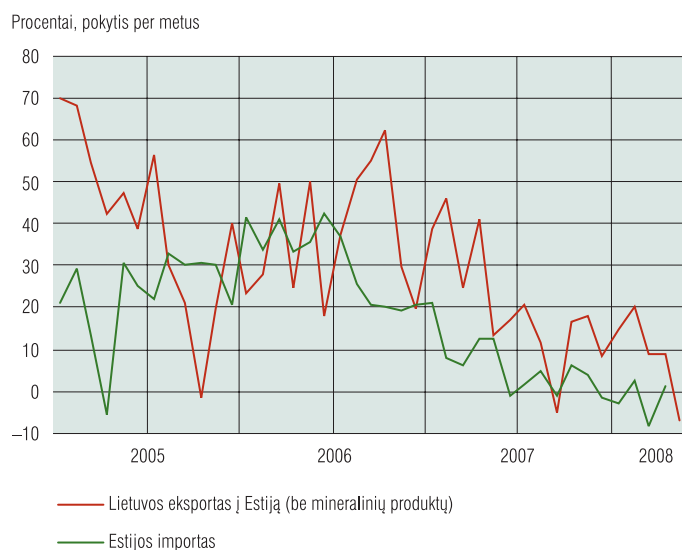
Atsižvelgiant į tai, kad mineralinių produktų, trąšų ir javų eksportas sudarė apie trečdalį viso šalies eksporto ir jų eksporto apimtis augo labai sparčiai, tikėtina, kad, jeigu artimiausiu laikotarpiu situacija pasaulio rinkose nepasikeis, šie produktai darys didelę teigiamą įtaką Lietuvos eksporto augimui. Nors ilguoju laikotarpiu šios produktų grupės nėra priskirtinos prie didinančių šalies konkurencingumą, tačiau ši atskiruose sektoriuose pastebima Lietuvos ekonomikos specializacija gali padėti išlaikyti santykinai aukštus, palyginti su kitomis Baltijos valstybėmis, ekonomikos augimo tempus trumpuoju laikotarpiu. Šiuo atveju Lietuvos ekonomika bus labai priklausoma nuo konjunktūrinių pokyčių pasaulio maisto produktų ir energetinių žaliavų rinkose.

7 pav. Lietuvos eksporto į Latviją ir Latvijos importo dinamika

Šaltiniai: Statistikos departamentas, Latvijos centrinė statistikos valdyba ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

8 pav. Lietuvos eksporto į Estiją ir Estijos importo dinamika

Šaltiniai: Statistikos departamentas, Estijos statistikos biuras ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

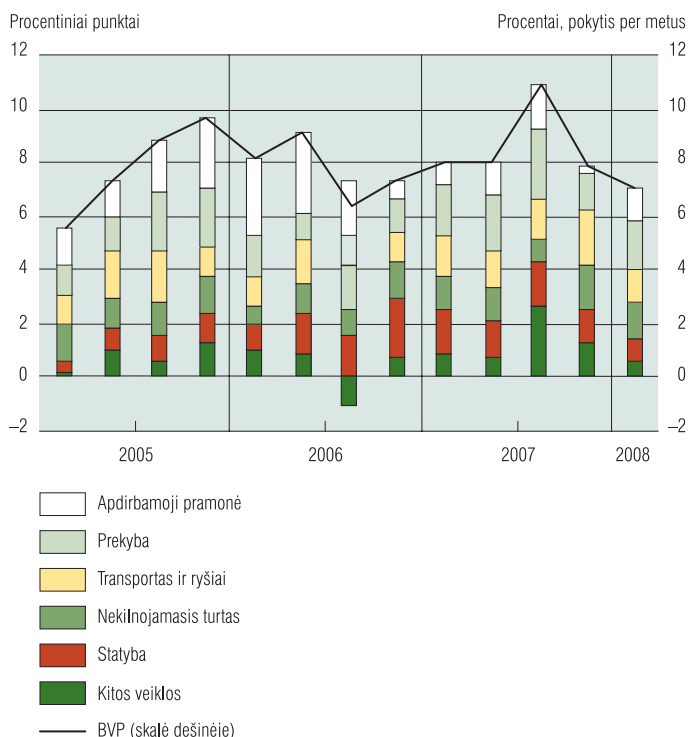
Estijos ir Latvijos ekonomikos augimo sulėtėjimo neigiamas poveikis Lietuvos eksporto apimčiai jaučiamas jau nuo 2007 metų ketvirtojo ketvirčio ir tikėtina, kad jis išliks artimiausiu metu. Remiantis eksporto į minėtas valstybes struktūriniu analize, galima teigti, kad krinta

pagrindinių prekių grupių (jos vidutiniškai sudaro 60–70% viso Lietuvos eksporto į tas šalis) eksporto apimtis. Kaip ir buvo galima tikėtis, krintant Estijos ir Latvijos ekonomikos augimo tempams, ilgalaikio vartojimo prekių paklausa mažėja. Sparčiai lėtėja plastikų ir jų dirbinių, mašinų ir mechaninių įrenginių, antžeminių transporto priemonių, elektros mašinų ir įrenginių bei baldų eksporto į Latviją augimas, pastebimai krinta mašinų ir mechaninių įrenginių, elektros mašinų ir įrenginių, antžeminio transporto priemonių eksporto apimtis į Estiją. 2007 metais eksportas į Latviją sudarė 12,8 procento viso eksporto, o per 2008 metų pirmuosius keturis mėnesius sumažėjo iki 11,2 procento. Atitinkamai eksporto dalis į Estiją per tą patį laikotarpį sumažėjo nuo 5,8 iki 5,2 procento.

Visuminė pasiūla

Vertinant BVP augimą gamybos metodu, galima teigti, kad ir toliau ūkio plėtrą itin skatina paslaugų sektorius. 2008 metų pirmąjį ketvirtį, kaip ir anksčiau, pridėtinė vertė labiausiai augo prekybos, transporto, nekilnojamojo turto ir statybos veiklose. Žvelgiant į ilgojo laikotarpio perspektyvą, ši jau kelerius metus stiprėjanti tendencija didina ūkio plėtros sulėtėjimo riziką, nes besiplečiantis uždaras paslaugų sektorius Lietuvoje negali skatinti visos ekonomikos tvarios ilgalaikės plėtros.

9 pav. BVP kaitos veiksniai (gamybos metodu)

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

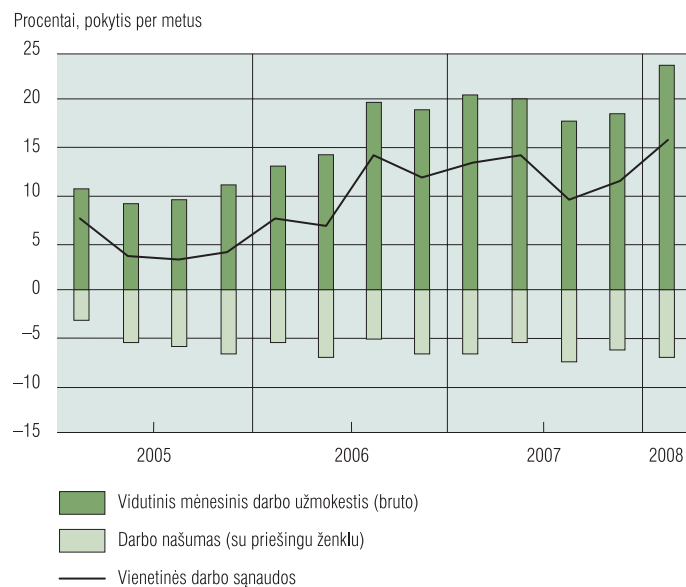
Apdirbamosios pramonės indėlis į realiojo BVP augimą tebėra nedidelis. Per 2008 metų pirmuosius penkis mėnesius labai sulėtėjo maisto ir gėrimų pramonės produkcijos bei chemikalų ir chemijos pramonės gamybos augimas. Gumos ir plastiko dirbinių gamyba 2008 metų kelis mėnesius didėjo lėčiau nei 2007 metų viduryje.

Mažėja medienos ir medienos bei kamštinės medžiagos gaminių gamybos apimtis (gegužės mėn. metinis pokytis buvo neigiamas ir sudarė –15,9%). Pasakytina, kad baldų pramonės augimas sausio–gegužės mėnesiais tebebuvo stabilus.

Lėtėjantis verslo investicijų ir darbų apimtys statybos sektoriuje augimas turėjo neigiamos įtakos metalo gaminių gamybos plėtrai: produkcijos apimtis šioje pramonės srityje per 2008 metų pirmuosius penkis mėnesius vidutiniškai krito 19 procentų.

Apibendrinant atskirų pramonės šakų gamybos apimtys pokyčius, neskaitant AB „Mažeikių nafta“ gamybos sparčios plėtros, matyti, kad baldų, chemijos ir mašinų bei įrangos pramonės indėlis tebėra didžiausias. Tačiau šios trys veiklos susiduria su tolesnės plėtros mažėjimo rizika. Tikėtina, kad nekilnojamojo turto sektoriaus plėtros sulėtėjimas pasaulyje turės neigiamos įtakos Lietuvos baldų pramonei pagrindinėse eksporto rinkose. Labiausiai išsivysčiusių pasaulio valstybių ekonomikos augimo bendras sulėtėjimas taip pat turėtų neigiamai veikti ir mašinų bei įrangos pramonę. Chemijos pramonės perspektyva dėl didelės trąšų paklausos pasaulinėse rinkose yra mažiau pažeidžiama.

10 pav. Darbo užmokesčio, darbo našumo ir vienetinių darbo sąnaudų kaita

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Ūkiui pereinant į lėtesnio augimo fazę, šiek tiek atslūgo įtampa darbo rinkoje. Šių metų pirmąjį ketvirtį praktiškai nustojo augti aktyvių gyventojų skaičius (darbo jėga): nors į darbo jėgą įsitraukė daugiau nei anksčiau jaunesnio (15–24 m.) amžiaus gyventojų, tačiau sumažėjo darbingiausio (25–54 m.) amžiaus aktyvių gyventojų. Mažai pakitus aktyvių gyventojų skaičiui, nedaug keitėsi ir dirbančių gyventojų skaičius. Tačiau skirtingose ekonominėse veiklose dirbančiųjų skaičius kito nevienodai. Pirmąjį ketvirtį statybos veikloje, kurioje vis dar buvo intensyvus aktyvumas, darbuotojų padidėjo 2,4 procento. Dirbančiųjų taip pat pagausėjo pramonėje ir paslaugų sektoriuje, o žemės ūkyje dirbančiųjų toliau mažėjo.

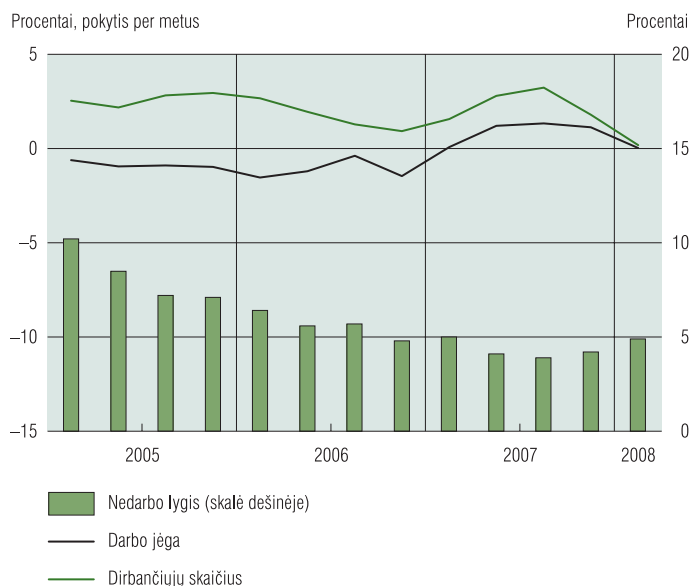
Pirmąjį ketvirtį ėmė ryškėti nedarbo didėjimo tendencijos. Nors per metus nedarbo lygis sumažėjo nuo 5,0 iki 4,9 procento, tačiau, palyginti su ankstesniu ketvirčiu, nedarbo lygis šoktelėjo 0,7 procentinio punkto. 2008 metų pirmąjį ketvirtį bedarbių, neturinčių darbo mažiau kaip mėnesį, skaičius buvo daugiau kaip dvigubai didesnis nei prieš metus. Jiems ilgiau neradus darbo, bendras bedarbių skaičius gali pastebimai išaugti.

Bendras laisvų darbo vietų lygis² keitėsi mažai. Verslo veiklose (neįskaitant žemės ūkio) buvo 2,0 procento neužimtų darbo vietų, arba 0,1 procentinio punkto mažiau nei prieš

² Laisvų darbo vietų lygis yra apskaičiuojamas dalijant laisvų darbo vietų skaičių iš visų laisvų ir užimtų darbo vietų skaičiaus.

metus ir 0,4 procentinio punkto mažiau nei ankstesnį ketvirtį. Aukščiausias laisvų darbo vietų lygis buvo ir per metus jis padidėjo pramonėje ir finansiniame tarpininkavime. Tačiau statyboje ir prekyboje tiek per metus, tiek per pirmąjį ketvirtį laisvų darbo vietų lygis sumažėjo.

11 pav. Pagrindiniai užimtumo rodikliai

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Kitaip negu buvo tikėtasi, privačiame sektoriuje vidutinio darbo užmokesčio augimas paspartėjo. Per metus šiame sektoriuje vidutinis darbo užmokestis padidėjo 24,3 procento (2007 m. ketvirtąjį ketvirtį – 22,2%). Darbo užmokesčio augimas toliau lėtėjo statyboje, o visose kitose verslo veiklose jis spartėjo arba liko maždaug toks pats, kaip ir ankstesniais ketvirčiais. Tikėtina, kad statyboje pastebimos tendencijos išryškės ir kitose veiklose, ypač apdirbamojoje pramonėje, kadangi lėtėja gamybos augimo tempai, krinta produktyviųjų investicijų apimtis (atskirose apdirbamosios pramonės veiklose gamyba net mažėja). Todėl mažta įmonių finansinės galimybės nuolat kelti darbo užmokestį – ilguoju laikotarpiu realusis darbo užmokestis turi atitikti darbo našumą, vadinasi, esantis disbalansas darbo rinkoje turės išnykti.

INTARPAS

Lietuvos ekonomikos konkurencingumas: eksporto analizė

Remiantis ekonomikos teorija ir pasauline empirine patirtimi, galima teigti, kad Lietuvos mažai ir atvirai ekonomikai eksporto augimas yra viena iš pagrindinių sąlygų tvariai plėtrai ilguoju laikotarpiu. Lietuvos prekių eksporto istorijos analizė rodo, kad eksporto apimtis augo sparčiai, ypač kai po Rusijos finansų krizės buvo persiorientuota į ES rinkas. Vis dėlto pastarojo meto diskusijos apie Lietuvos ekonomikos tolesnės plėtros perspektyvas iškelia klausimą dėl šalies eksporto potencialo. Norint į jį atsakyti, būtina eksporto konkurencingumo analizė.

Paprastai eksporto konkurencingumas yra suvokiamas kaip šalies gebėjimas konkuruoti tarptautinėse rinkose. Mokslinėje literatūroje eksporto konkurencingumas dažnai siejamas su kainų rodikliais. Kainų konkurencingumas gali padidėti sumažinus eksportuojamos produkcijos kainas ir santykinai joms išaugus eksporto rinkose arba kritus nominaliajam nacionalinės valiutos keitimo kursui. Kalbant apie kainų konkurencingumą, omenyje turimi realiojo valiutos keitimo kurso pokyčiai, atspindintys vietos gamintojų kainų santykinius pokyčius užsienio rinkose.

Kai kurie tyrėjai remiasi Davido Rikardo (*David Ricardo*) santykinio pranašumo idėja. Ja vadovaujantis, analizuojama eksporto struktūra ir jos pokyčiai skirtingose valstybėse siekiant įvertinti tų šalių eksporto konkurencingumą. Kadangi užsienio rinkose nuolat kinta paklausa, valstybės specializavimasis konkrečiose pramonės šakose ar konkrečių šalių rinkose yra svarbus veiksnys, lemiantis eksporto konkurencingumo pokyčius.

Remiantis šiomis teorinėmis nuostatomis, atlikta Lietuvos eksporto kaitos ir konkurencingumo analizė. Ji apėmė Lietuvos eksporto 16 pagrindinių rinkų, buvo tiriami 1999–2006 metų užsienio prekybos metiniai duomenys. Kainų konkurencingumo analizė apėmė 3 pagrindinius rodiklius: santykinę eksporto kainą³ (jai augant, Lietuvos eksporto konkurencingumas mažėja), realųjį efektyvųjį valiutos kursą (jam augant, Lietuvos eksporto konkurencingumas mažėja) ir darbo sąnaudas (joms augant, Lietuvos eksporto konkurencingumas mažėja). Remiantis ekonomikos teorija, galima teigti, kad, *ceteris paribus*, Lietuvos eksporto apimties kaita turėtų būti glaudžiai susijusi ir su užsienio paklausos augimo tempu. Tačiau tyrimas parodė, kad visuminės importo paklausos pagrindinėse užsienio rinkose didėjimo ir Lietuvos eksporto augimo tempas yra tik iš dalies susiję, o tarp eksporto augimo tempo ir eksporto rinkos dalies pokyčių tebėra glaudus ryšys. Pirma, dalinį ryšį tarp paklausos ir eksporto kaitos galima paaiškinti didele Lietuvos eksporto specializacija. Antra, buvo galima tikėtis šį faktą paaiškinti kainų veiksniais ir kainų konkurencingumo pokyčiais.

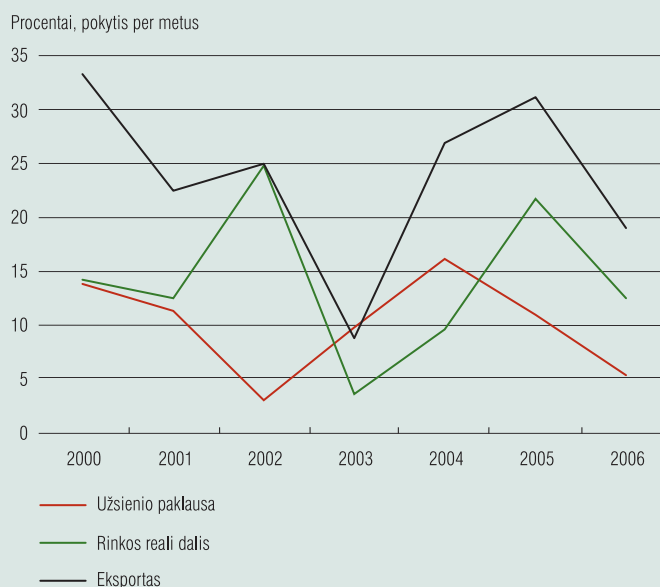
Vis dėlto kainų konkurencingumo tyrimo rezultatai neleido paaiškinti Lietuvos eksporto augimo tempo kaitos. Pirma, buvo nustatytas teigiamas ryšys tarp santykinų eksporto kainų ir eksporto augimo tempo (remiantis ekonomikos teorija, šis ryšys turėtų būti neigiamas). Šį rezultatą galima paaiškinti eksportuojamos produkcijos gerėjančia kokybe: vieno tyrimo⁴ metu buvo nustatyta, kad Vidurio ir Rytų Europos šalių aštuonetas (CEE-8) gali išlaikyti eksporto ir rinkos augimo tempą net ir santykinai augant eksporto kainoms, kadangi gerėja jų eksportuojamų gaminių kokybė. Lietuvos santykinų eksporto kainų didėjimas vidutiniškai sudarė 9,6 procento per metus 1999–2006 metų laikotarpiu, tačiau pradedant 2004 metais jų augimo tempas paspartėjo beveik iki 15 procentų per metus.

³ Santykinė eksporto kaina – tai Lietuvos eksporto kainų ir kiekvieno Lietuvos prekybos partnerio importo kainų svertinio vidurkio santykis.

⁴ Žr. Fabrizio S., Igan D., Mody A. 2007: *The Dynamics of Product Quality and International Competitiveness*. IMF Working Paper No. WP/07/97.

Taigi artimiausioje ateityje tebėra eksporto augimo tempo lėtėjimo rizika dėl prarandamo kainų konkurencingumo. Be to, nustatytas ryšys tarp santykinų eksporto kainų ir eksporto augimo tempo gali būti paaiškintas ir istoriškai susiklosčiusiomis aplinkybėmis, t. y. kur kas žemesniu kainų lygiu nei valstybėse, kurios yra pagrindinės prekybos partnerės.

12 pav. Lietuvos užsienio paklausos, eksporto ir rinkos realios dalies dinamika

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Antra, atliekant Lietuvos eksporto konkurencingumo analizę, taip pat buvo nustatyta, kad, remiantis realiojo valiutos kurso pokyčiais, negalima paaiškinti eksporto augimo dinamikos. Trečia, vertinant vieną iš minėtų kainų konkurencingumo rodiklių – darbo sąnaudų – įtaką santykinėms Lietuvos eksporto kainoms, remiantis regresine analize nustatyta, kad augantis darbo užmokestis vėluodamas dvejais metais daro tam tikrą įtaką eksporto kainų didėjimui. Toks dvejų metų vėlavimas gali būti paaiškintas Lietuvos eksportuotojų sudarytomis vidutinės trukmės prekybos sutartimis ir kartu su eksportuotojų nenoru prarasti kainų konkurencingumą trumpuoju laikotarpiu.

2 lentelė. Lietuvos eksporto ir pagrindinių prekybos partnerių importo struktūra pagal ūkio sektorių technologinį intensyvumą (procentai)

Technologinis intensyvumas	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Lietuvos eksportas								
Aukštas	13,3	14,4	16,1	16,6	17,8	28,1	30,1	28,8
Vidutinis	19,4	17,4	15,4	18,9	18,3	14,6	13,4	15,6
Žemas	67,3	68,2	68,4	64,5	63,9	57,3	56,5	55,6
ES prekybos partnerių importas								
Aukštas	33,3	35,3	36,5	33,7	33,7	35,5	35,6	37,9
Vidutinis	31,0	30,2	31,4	31,6	31,4	30,7	30,8	28,0
Žemas	35,6	34,5	32,1	34,6	34,9	33,8	33,6	34,0
Kitų* prekybos partnerių importas								
Aukštas	38,9	40,2	37,2	36,1	35,7	36,4	36,8	36,8
Vidutinis	28,2	27,9	29,8	30,6	30,9	29,8	29,6	29,5
Žemas	32,9	31,9	32,9	33,3	33,3	33,8	33,6	33,7

Šaltiniai: Eurostatas, Jungtinių Tautų Comtrade duomenų bazė, Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

* Kiti prekybos partneriai: Rusija, Baltarusija ir JAV.

Kadangi, atlikus tyrimą, buvo nustatyta, kad, atsižvelgiant į kainų konkurencingumo rodiklius, galima paaiškinti Lietuvos eksporto realios rinkos tik mažą dalį svyravimų, todėl atlikta ir ne kainų konkurencingumo eksporto analizė: eksporto struktūra nagrinėta pagal gaminius ir rinkas. Ši analizė išsamesnė ir kartu iš dalies paaiškina nustatytą silpną ryšį tarp užsienio paklausos lietuviškomis prekėmis ir Lietuvos eksporto kaitos. Lietuvos eksporto struktūroje dominuoja tarpinio vartojimo prekės (2007 m. – 55%), galutinio vartojimo prekių dalis vis mažėja. Technologinio intensyvumo eksporto struktūrinės analizės kriterijus taip pat atskleidė Lietuvos eksporto mažą potencialą ilguoju laikotarpiu. Lietuvos eksporto struktūroje vyrauja žemo technologinio intensyvumo ūkio sektorių produkcija, o pagrindinių prekybos partnerių importo struktūra labiau subalansuota. Vadinas, Lietuvos eksportuotojai ateityje vis dažniau susidurs su didėjančia konkurencija, be to, nėra panaudojamas eksporto galimo augimo potencialas perorientuojant gamybą į vidutinio ir aukšto technologinio intensyvumo sektorius.

Išanalizavus Lietuvos eksporto apimtį kitimą pagal gaminius ir rinkas, galima konstatuoti, kad eksportuotojų orientavimasis į konkrečias rinkas kur kas labiau stiprina eksporto konkurencingumą nei eksporto struktūra pagal produkcijos grupes. Lietuvos eksportuotojai yra labai sutelkę dėmesį į kelias produkcijos grupes, t. y. tiek į ES valstybių senbuvį, tiek į Rusijos, Baltarusijos ir JAV rinkas daugiausia eksportuojami maisto produktai, mediena ir jos gaminiai. Kartu pasakytina, kad itin mažėja tekstilės gaminių dalis šalies eksporte. Be to, eksporto produkcijos struktūra yra labiau orientuota į Rusijos, Baltarusijos, Latvijos, Lenkijos, Estijos, o ne į ES valstybių senbuvį rinkas. Rinkų pasirinkimą, jų svarbą ir reikšmę iš dalies galima paaiškinti geografiniu artumu, panašia istorine patirtimi ir šalių ekonominio išsivystymo lygiu.

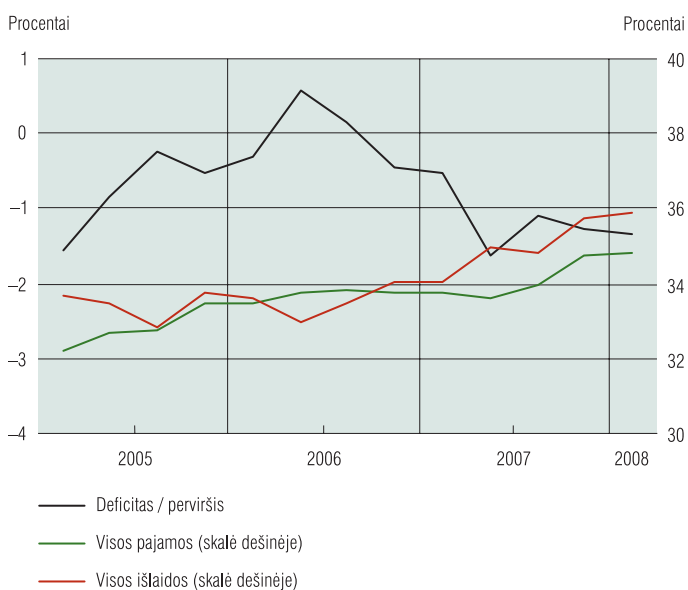
Nors šiuo metu eksporto augimo tempą ir padeda išlaikyti geografiškai artimos eksporto rinkos ir palankiai besiklostančios pasaulinės trumpojo laikotarpio aplinkybės chemijos pramonės ir žemės ūkio produkcijos eksportui, vis dėlto svarbu perorientuoti šalies ūkį ir gaminti didesnio technologinio intensyvumo produkciją, kurios paklausa didėja sparčiau už dabartinio Lietuvos eksporto paklausą. Šitaip Lietuva sugebėtų užtikrinti spartų ekonomikos augimo tempą, aukštą pajamų ir užimtumo lygį.

Fiskalinė politika

2008 metų pradžioje fiskalinė politika buvo laisvesnė nei prieš metus. Pirmąjį ketvirtį valdžios sektoriaus deficitas sudarė 0,7 procento BVP (prieš metus – 0,1%). Valdžios sektoriaus deficito keturių ketvirčių slenkamoji suma, palyginti su BVP, taip pat padidėjo – 2008 metų pirmąjį ketvirtį ji buvo lygi 1,3 procento BVP, o prieš metus – 0,5 procento.

Laisvesnę fiskalinę politiką lėmė sparčiau už pajamas augusios valdžios sektoriaus išlaidos. Biudžeto išlaidų ir BVP santykis per metus padidėjo daugiau nei pajamų ir BVP santykis. Išlaidų didėjimui didžiausią įtaką darė sparčiai augusios socialinės išmokos. Šis augimas susijęs su didėjusiomis išmokomis ligos ir motinystės (tėvystės) pašalpų gavėjams bei didinamomis išlaidomis pensijų draudimui. Išlaidos valdžios sektoriaus darbo užmokesčiui nors ir sparčiai didėjo, tačiau augo lėčiau nei BVP. Tuo pat metu valdžios sektoriaus investicijų augimas buvo vangus.

13 pav. Valdžios sektoriaus pajamos, išlaidos ir deficitas
(keturių ketvirčių slenkamosios sumos palygintos su BVP)

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Budžeto pajamų augimą daugiausia lėmė spartus netiesioginių mokesčių ir socialinių įmokų didėjimas. Per metus nežymiai padidėjo pridėtinės vertės mokestis, akcizų bei kitų netiesioginių mokesčių ir BVP santykis. Tai lėmė tiek stipriai augęs nominalus privatus vartojimas (augo sparčiau už BVP), tiek padidinti akcizų tarifai alkoholiui, kurui ir tabakui. Sparčiai augo darbo užmokestis ir gausėjo apdraustųjų socialiniu draudimu, todėl per metus padidėjo socialinių įmokų ir BVP santykis. Kartu šiek tiek sumažėjo gyventojų pajamų mokesčio ir BVP santykis – iš dalies dėl sumažinto gyventojų pajamų mokesčio tarifo. Vis dėlto šio mokesčio pajamų metinis augimas tebebuvo spartus ir sudarė per 18 procentų. Pelno mokesčio metinis augimas taip pat buvo stiprus (beveik 30%), o nuo 2008 metų sausio 1 dienos panaikintas socialinis mokestis pirmojo ketvirčio rezultatams ženklios įtakos neturėjo.

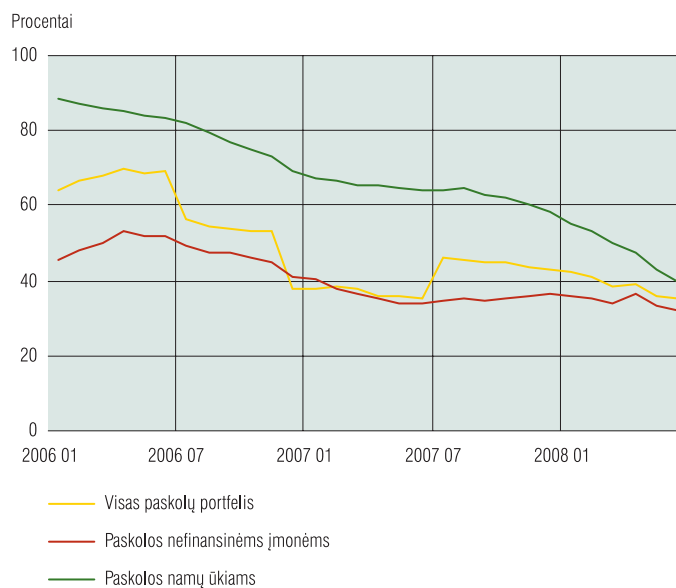
Kredito augimas

Paskolų⁵ portfelio augimas sulėtėjo. Per 2008 metų pirmuosius šešis mėnesius bankai suteikė paskolų 7 procentais mažiau nei per tą patį laikotarpį prieš metus, tačiau metinis kredito augimas sudarė 35 procentus (2007 m. viduryje – 46%). Metinio paskolų srauto ir BVP santykis sumažėjo nuosaikiai, jis 2008 metų pirmojo pusmečio pabaigoje sudarė 16,5 procento, palyginti su 18,5 procento prieš metus. Bankų paskolų portfelio augimo sulėtėjimas buvo itin pastebimas 2008 metų pirmąjį ketvirtį. Tada paskolų srautas buvo 13 procentų mažesnis negu per tą patį laikotarpį prieš metus (41 % mažesnis negu 2007 m. ketvirtąjį ketvirtį). Antrąjį ketvirtį bankų kreditavimas atsigavo ir, palyginti su pirmuoju ketvirčiu, paskolų srautas padidėjo 43 procentais, bet buvo 2 procentais mažesnis negu prieš metus.

Paskolų portfelio augimo tempo lėtėjimui didžiausią įtaką darė sumažėjęs namų ūkių kreditavimas. Palyginti su tuo pačiu laikotarpiu prieš metus, per 2008 metų pirmąją pusę paskolų namų ūkių srautas buvo 26 procentais mažesnis, o metinis augimo tempas sulėtėjo iki 40 procentų (prieš metus – 64%). Nepaisant namų ūkių disponuojamų pajamų padidėjimo, vangesnį skolinimąsi lėmė griežtėjusios kreditavimo sąlygos ir mažėjantis vartotojų pasitikėjimas šalies ekonomine ir savo finansine padėtimi. Namų ūkių skolinimosi paklausos mažėjimui įtakos taip pat darė 0,9 procento išaugusios palūkanų normos.

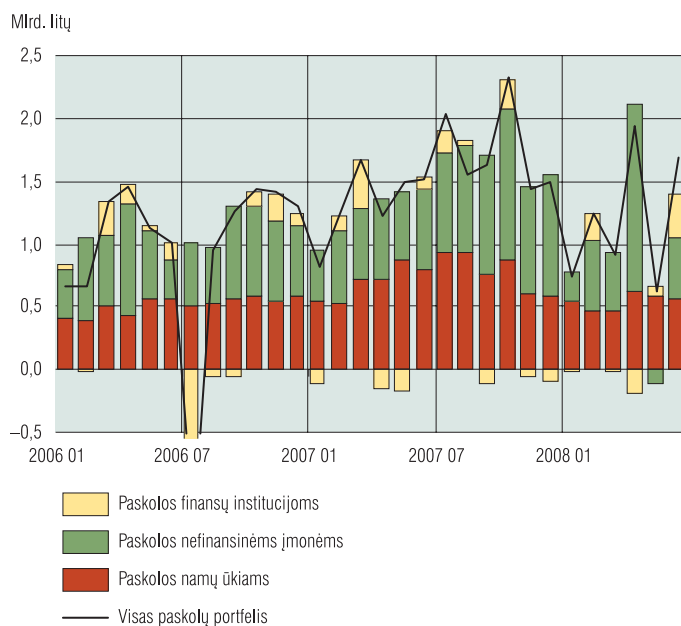
⁵ Kitų PFI (komercinių bankų, užsienio bankų filialų ir kredito unijų) paskolos rezidentams.

14 pav. Paskolų portfelio augimo tempai
(pokytis per metus)

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

15 pav. Paskolų portfelio augimas
(pokytis per mėnesį)

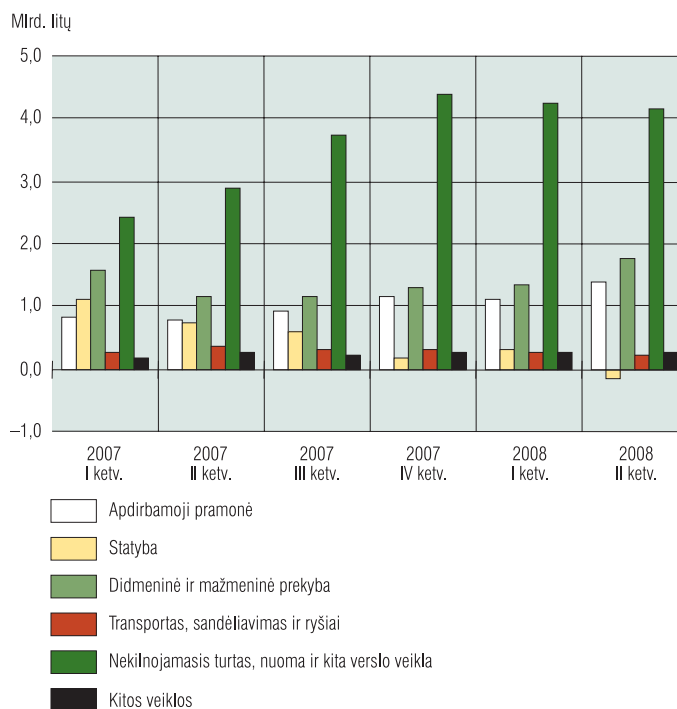
Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

Palyginti su namų ūkių kreditavimu, paskolos nefinansinėms įmonėms lėtėjo nuosaikiau. Paskolų nefinansinėms įmonėms srautas šių metų pirmąjį pusmetį buvo 2 procentais mažesnis negu tą patį laikotarpį prieš metus, o portfelio augimo tempas tesumažėjo 2 procentiniais punktais iki 32 procentų (prieš metus – 34%). Nepaisant lėtesnių augimo tempų, palyginti su namų ūkių kreditavimu, paskolos nefinansinėms įmonėms tebebuvo svarbiausia paskolų portfelio dalis.

Bankų paskolų įmonėms struktūroje pagal ekonomines veiklas išsiskyrė paskolos nekilnojamojo turto sektoriui – jos sudarė didžiausią portfelio dalį. Todėl pirmąjį pusmetį sumažėjęs skolinimas įmonėms, kurių veikla susijusi su nekilnojamojo turto projektų plėtra, darė

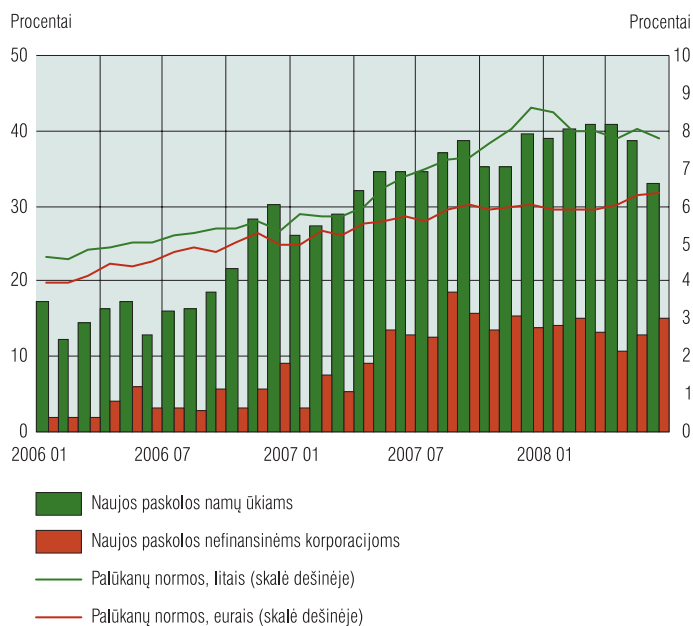
reikšmingą įtaką bankų paskolų nefinansinėms įmonėms augimui. Lėtėjantis statybos ir nekilnojamojo turto įmonių kreditavimas susijęs su neapibrėžtumu gyvenamojo būsto rinkoje ir su griežtesniu šių įmonių vertinimu.

16 pav. Paskolų portfelio struktūros pokyčiai pagal ekonomines veiklas
(pokytis per metus)

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

17 pav. Vidutinės palūkanų normos ir suteiktų naujų paskolų dalis, kurių palūkanų norma yra fiksuojama ilgesiam kaip 1 m. laikotarpiui

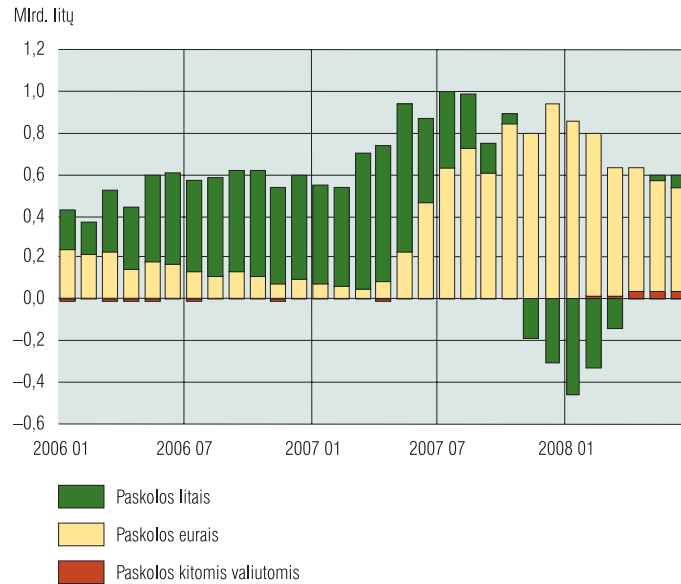

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

Stengdamiesi apsaugoti nuo palūkanų normų kilimo, namų ūkiai ir nefinansinės įmonės vis dažniau jas fikso ilgesniam laikotarpiui. Paskolų namų ūkiams, kurių palūkanų normos yra fiksuotos ilgesniam kaip vienerių metų laikotarpiui, dalis 2008 metų pradžioje

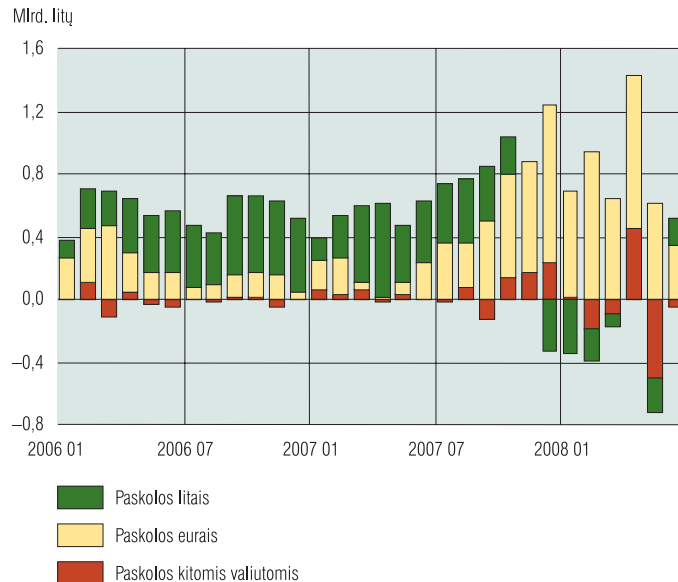
išaugo iki 40 procentų visų naujai suteiktų paskolų, o 2006 metų pradžioje šis rodiklis buvo apie 15 procentų. Nefinansinės įmonės taip pat padidino paskolų su fiksuota palūkanų norma dalį, tačiau tokių paskolų dalis 2008 metų pirmojoje pusėje tesiekė 15 procentų visų naujai suteiktų paskolų.

18 pav. Paskolų namų ūkiams srauto struktūra pagal valiutas
(pokytis per mėnesį)

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

19 pav. Paskolų nefinansinėms įmonėms srauto struktūra pagal valiutas
(pokytis per mėnesį)

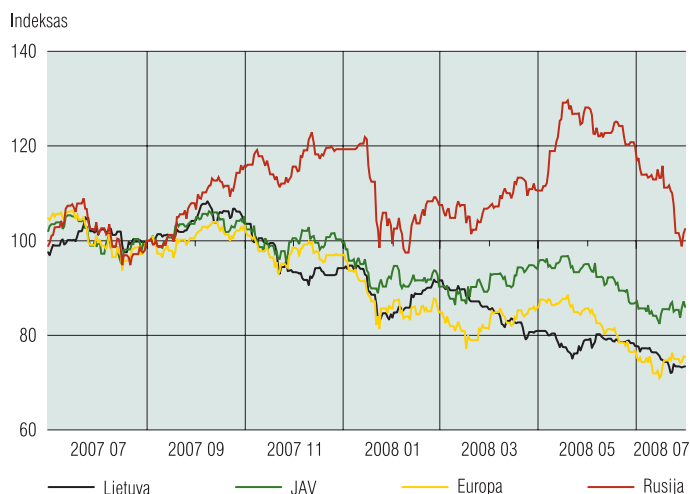
Nuo 2007 metų antrojo ketvirčio sparčiai augęs palūkanų normų litais ir eurais skirtumas lėmė padidėjusį poreikį skolintis eurais ar kitomis užsienio valiutomis. Dėl šios priežasties 2007 metų ketvirtąjį ir 2008 metų pirmąjį ketvirčius paskolų namų ūkiams portfelio litais augimas mažėjo (buvo keičiama jau galiojančių paskolų valiuta iš litų į eurus ar kitas valiutas), o portfelio eurais augimas tuo metu buvo spartus. Šis palūkanų normų skirtumo padidėjimas 2007 metais taip pat paskatino nefinansines įmones daugiau skolintis užsienio valiuta, tačiau skolinimosi nacionaline valiuta mažėjimas nebuvo toks ryškus dėl lėšų poreikio

einamiesiems atsiskaitymams vykdyti. Tačiau 2008 metais pradėjęs mažėti palūkanų normų litais ir eurai skirtumas lėmė paskolų portfelio nacionaline valiuta nedidelį augimą.

Lietuvos finansų rinkų raida

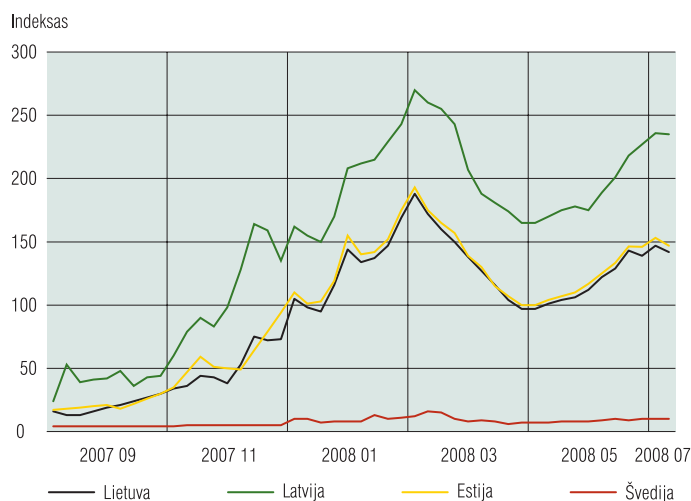
Nors Lietuvos ekonomika mažai nukentėjo nuo pasaulį sukrėtusios JAV antrarūšių paskolų krizės, visų didžiausių šalies įmonių akcijos smarkiai atpigo. Per 2008 metų pirmuosius septynis mėnesius Vilniaus vertybinių popierių biržoje kotiruojamų akcijų indekso (OMXV) reikšmė sumažėjo daugiau kaip 22 procentais, o kritimo tempas buvo panašus į Vakarų Europos ir JAV įmonių akcijų kainų indeksų pokyčius. Greičiausiai tokį kritimą lėmė investuotojų lūkesčių ir rizikos vertinimo pokyčiai bei didėjantis nenoras rizikuoti, t. y. investicinių portfelių performavimas padidinant saugiausių vertybinių popierių dalį. Pasitraukus stambiems tarptautiniams investuotojams, aktyvumas Vilniaus vertybinių popierių biržoje smarkiai sumažėjo, o rinkoje daugiausia prekiaavo vietiniai investuotojai siekdami pasipelnėti iš akcijų kainų trumpalaikio svyravimo.

20 pav. Lietuvos ir pasaulio akcijų rinkų indeksų pokyčiai
(2007 07 01 = 100)

Šaltiniai: Bloomberg informacinė sistema ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

21 pav. Vyriausybės vertybinių popierių 5 m. kredito įsipareigojimų neįvykdymo apseidimo sandoriai

Šaltiniai: Bloomberg informacinė sistema ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Neigiamos įtakos Lietuvos bendrovių akcijų kainų dinamikai taip pat turėjo padidėjęs investuotojų susirūpinimas dėl galimo Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių makroekonominės situacijos pablogėjimo.

Ekonomikos augimo perspektyvos

2008–2009 metais numatomas BVP augimo lėtėjimas, jį lems vidaus paklausos, o ypač investicijų lėtesnis augimas. Palyginti su pastarųjų kelerių metų didėjimo tempais, 2009 metais realiojo BVP augimas sulėtės beveik per pusę, tačiau liks pakankamai tvirtas ir atitiks darbo našumo didėjimą. Blėstant kelerius metus trukusiam paskolų ir statybų sparčiam augimui, į vidaus paklausą orientuotų sektorių aktyvumas pamažu silpnės, o makroekonominis nesubalansuotumas mažės.

Investicijų, ypač susijusių su gyvenamąja statyba, augimas turėtų labai sulėtėti jau šiemet. Dabartiniais vertinimais numatomas trumpalaikis investicijų nuosmukis, po kurio statybos augimą turėtų palaikyti fundamentaliųjų veiksmų nulemta būsto paklausa. Tačiau ilgiau užsitęsiančio nuosmukio laikotarpio tikimybė taip pat nemaža. Viskas priklausys nuo skolinimo sąlygų, būsto kainos ir pajamų santykio bei laukiamo pelningumo šiame sektoriuje. Artimiausiu metu kituose sektoriuose turėtų nebemažėti darbo našumą ir ilgalaikį augimą skatinančios investicijos. Tai lemia sumažėjęs investicijų į nekilnojamąjį turtą laukiamas pelningumas, pakilusi darbo jėgos kaina ir jos trūkumas, brangstantys energijos ištekliai, ES struktūrinių fondų parama. Lėtėjant darbo užmokesčio augimui, pamažu didėjant nedarbo lygiui ir infliacijai, šių metų antrojoje pusėje privataus vartojimo augimas turėtų žymiai sulėtėti.

Numatoma, kad 2008–2009 metais darbo rinka sugebės lanksčiai prisitaikyti prie nepalankių ekonominių sąlygų ir, mažėjant vidaus paklausos augimui, pakankamai sparčiai mažės darbo pajamų ir darbo našumo augimo atotrūkis. Darbo rinkos lankstumas yra būtina sąlyga užtikrinant tvirtą ilgalaikį Lietuvos ekonomikos augimą. Vis dėlto įstatymu įtvirtinus minimalaus darbo užmokesčio indeksavimą, gerokai susilpnėja rinkos susireguliojimo mechanizmai ir dėl to išauga rizika, kad infliacijos laukimas įsitvirtins ilgesniam laikui, darbo užmokesčio augimas ir infliacija taps inertiškesni ir sunkiau mažės, o tai galiausiai padidins tikimybę, kad ilgalaikė ūkio plėtra bus mažiau sparti.

3 lentelė. Lietuvos ekonomikos raida 2007–2009 m.

Pokytis per metus, procentai	2007	2008*	2009*
Vidutinė metinė infliacija (apskaičiuota pagal SVKI)	5,8	11,8	7,8
Kompensacija vienam dirbančiajam	16,2	18,0	5,7
BVP (grandine susieta apimtis)	8,8	6,0	4,2
Privatus vartojimas	11,6	7,3	2,7
Valdžios sektoriaus vartojimas	3,8	6,1	3,0
Bendras pagrindinio kapitalo sudarymas	15,8	4,0	1,9
Eksportas (prekės ir paslaugos)	4,7	10,4	8,7
Importas (prekės ir paslaugos)	9,1	14,4	4,9
Einamosios sąskaitos balansas (% , palyginta su BVP)	–13,2	–13,5	–10,8
Nedarbo lygis (% , palyginta su darbo jėga)	4,3	5,5	6,0

Šaltinis: Lietuvos banko vertinimai.

*Prognozės.

2008–2009 metais eksporto augimą palaikys palanki ūkio raida Nepriklausomų Valstybių Sandraugos (NVS) šalyse, gamybos orientacija į ūkio ciklų svyravimams atsparesnę produkciją, o stabdys BVP augimo sulėtėjimas ES. 2008 metais ryškėja eksporto geografinio persiorientavimo tendencijos: eksporto augimą daugiausia lemia eksportas į ne ES valstybes, o ES šalių įtaka eksporto augimui pirmąjį pusmetį gerokai sumažėjo. Iš dalies tai susiję su ekonomikos augimo lėtėjimu daugelyje ES šalių, ypač Latvijoje ir Estijoje. Kartu NVS valstybėse tebėra palanki ekonominė aplinka, o Lietuvos eksporto koncentracija į

su maisto pramone ir žemės ūkiu susijusią produkciją kompensuoja neigiamą ciklinių svyravimų įtaką Vakarų Europos ir Baltijos šalyse. Trumpuoju laikotarpiu šie veiksniai gali užtikrinti spartų eksporto augimą. Tačiau būtina sąlyga, siekiant tvirto ilgalaikio eksporto ir kartu BVP augimo, yra produktyvumą didinančių investicijų plėtra.

Kainų raida

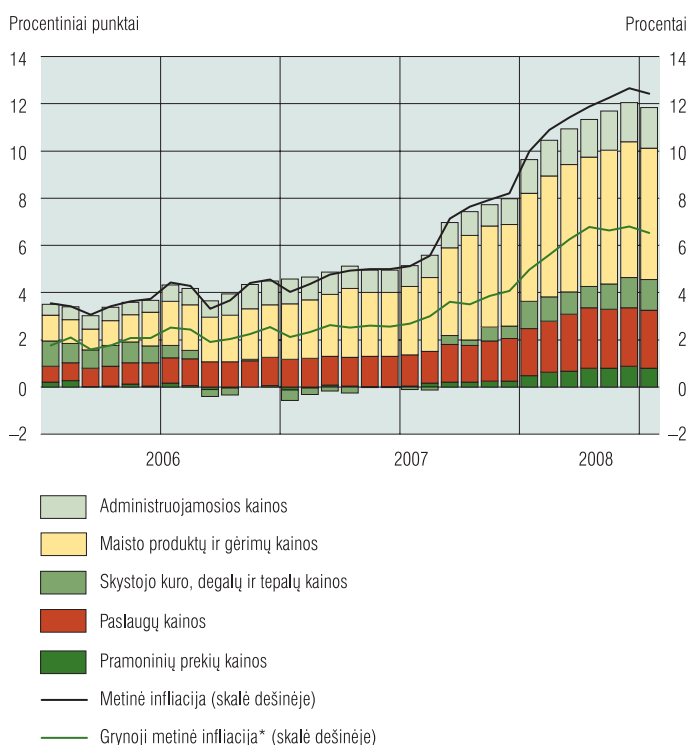
Vartotojų kainų indekso kaitos priežastys: pasiūlos ir paklausos veiksnių įtaka

Per 2008 metų pirmuosius septynis mėnesius metinė infliacija didėjo. Liepos mėnesį SVKI pagrindu apskaičiuota vidutinė metinė infliacija sudarė 9,9 procento (2007 m. pabaigoje – 5,8%). Tiesa, paskutiniu metu kainų augimas lėtėjo, o liepos mėnesį metinė infliacija (12,4%) pirmą kartą per pastaruosius pusantrų metų buvo mažesnė, palyginti su užfiksuota prieš tai buvusiu laikotarpiu (birželio mėn. – 12,7%). Infliaciją šalyje ir toliau labiausiai lėmė stipriai išaugusios maisto produktų ir energijos išteklių kainos bei pakelti degalų, alkoholio ir cigarečių akcizai. Dėl tebesančios stiprios paklausos ir kylančių sąnaudų toliau kilusi grynoji infliacija taip pat pastebimai padidino bendrąją infliaciją.

Grynoji infliacija

Grynoji infliacija⁶ šiemet pastebimai įsibėgėjo ir kol kas dar nematyti aiškesnių jos lėtėjimo ženklų. Tebedidėja rinkos paslaugų kainos, nors ir nežymiai, tačiau vis sparčiau brangsta ir pramoninės prekės. Paskutiniu metu grynoji metinė infliacija svyruoja ties 6,5 procento lygiu.

22 pav. Metinės infliacijos, apskaičiuotos pagal SVKI, kaitos veiksniai (pokytis per metus)

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

*SVKI, neįskaitant maisto produktų, degalų ir tepalų bei administruojamųjų kainų.

⁶ SVKI metinis pokytis, neįskaitant maisto produktų, degalų ir tepalų bei administruojamųjų kainų.

Grynosios infliacijos dinamikai įtakos turi tiek tebesanti stipri vidaus paklausa, tiek didėjančios paslaugų teikimo ir gamybos sąnaudos. Daugelyje rinkos paslaugų ir pramonėje darbo atlygio augimas tebėra spartus ir itin didesnis už darbo našumo augimą. Prie šio atotrūkio iš dalies prisidėjo minimalios mėnesio algos didinimas 2008 metų pradžioje iki 800 litų (per metus minimali alga padidinta 33,3%). Šiomet taip pat pabrango elektra įmonėms, toliau kilo nuomos kaina, o viešojo maitinimo sferoje sąnaudas smarkiai didino ir toliau kilusios maisto produktų kainos, aukštesni akcizai alkoholiui ir tabakui. Tiesiogiai ir netiesiogiai grynąją infliaciją didina ir bendras energijos išteklių kainų augimas. Kita vertus, daugelio rinkos paslaugų ir kai kurių pramoninių prekių kainų didinimui palankias sąlygas sudaro vis dar stipri vidaus paklausa.

Grynąją infliaciją mažina importuojamų prekių kainų gana palanki dinamika – šių prekių kainos kyla gerokai mažiau nei vietinių gaminių. Importuojamos prekės sudaro nemenką vartotojo krepšelio dalį, todėl jų lėtesnis brangimas lemia tai, kad bendras pramoninių prekių kainų didėjimas yra palyginti mažas. Tai atsveria įsibėgėjusį rinkos paslaugų kainų didėjimą. Grynąją metinę infliaciją taip pat prilaiko keleivių gabenimo oro transportu ir telekomunikacijų paslaugas teikiančių bendrovių didelė konkurencija. Iš dalies dėl jos keleivių gabenimo oro transportu paslaugų kainos paskutiniiais mėnesiais buvo maždaug dešimtadaliu, o telekomunikacijos paslaugų – maždaug 5 procentais mažesnės nei prieš metus.

Maisto produktų kainos

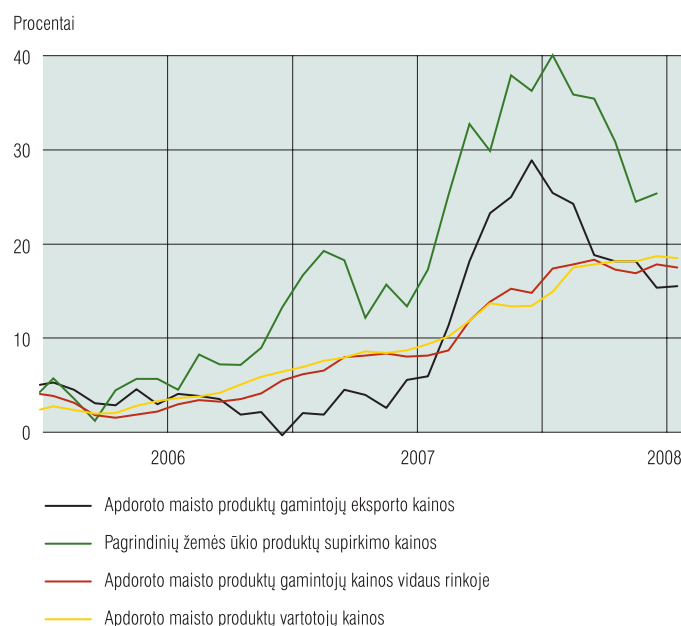
2008 metų pirmojoje pusėje maisto produktai toliau sparčiai brango. Šių kainų metinis didėjimas jau sudaro 18 procentų. Bendrą maisto produktų kainų dinamiką iš esmės lemia pasaulinės maisto kainos. Nors žemės ūkio produktų supirkimo kainos paskutiniu metu nustojo augti taip sparčiai arba net sumažėjo (pienas, javai), į maisto gamintojų ir vartotojų kainas vis dar buvo įskaičiuojamas anksčiau vykęs žemės ūkio produktų kainų didėjimas.

Iš kitų veiksnių nemažą spaudimą maisto produktų kainoms daro didėjančios darbo užmokesčio sąnaudos. Tai ypač pastebima mažmeninės prekybos sektoriuje, kur pastaruoju metu itin didėja vienietinės darbo sąnaudos. Tačiau maisto gamintojų ir mažmeninių prekybininkų pelno normos⁷ nuo 2008 metų nebedidėja. Šiuose sektoriuose pelno norma labiau augo 2007 metais. Tai rodo, kad tuo metu maisto produktų kainoms kilti palankias sąlygas sudarė stipri vidaus paklausa ir kad didėjusios maisto gamybos ir prekybos sąnaudos buvo įskaičiuojamos į vartotojų galutines kainas.

Šiomet bendrąją metinę infliaciją taip pat padidino pakelti akcizai alkoholiniams gėrimams ir cigaretėms. Nuo 2008 metų pradžios akcizai stipriesiems alkoholiniams gėrimams ir vynui padidinti 20 procentų, alui – 10 procentų, o nuo kovo mėnesio akcizai cigaretėms padidinti 30 procentų. Nauji akcizai alkoholiniams gėrimams bendrąją metinę infliaciją padidino apie 0,3 procentinio punkto, o akcizų cigaretėms pakėlimas ją padidino apie 0,35 procentinio punkto.

⁷ Čia nagrinėjamas ūkinės veiklos pelno ir pardavimo pajamų bei kitos veiklos pajamų (neįskaitant finansinės ir investicinės veiklos pajamų ir pagautės) santykis.

23 pav. Maisto produktų kainų kaita
(pokyti per metus)

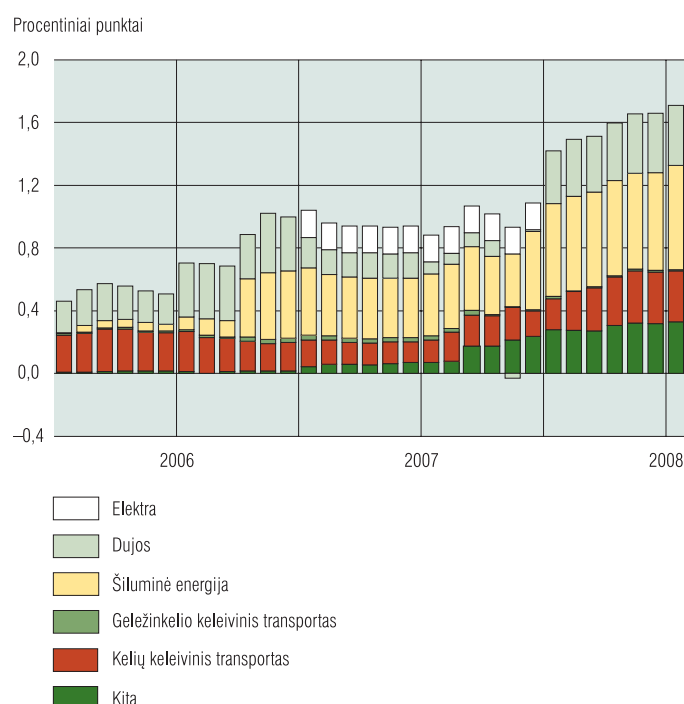

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Administruojamosios kainos

Administruojamųjų kainų augimas nuo metų pradžios pamažu didėja. Pačioje metų pradžioje daugiausia šoktelėjo gamtinių dujų kaina. Buitiniams vartotojams kintamoji gamtinių dujų kaina buvo padidinta 62 procentais, o abonentinis mokestis sumažintas 6,9 procento. Buitiniams vartotojams gamtinės dujos vidutiniškai pabrango 51,9 procento. Iš dalies dėl brangesnių importuojamų dujų 2008 metų pirmaisiais mėnesiais kai kuriose savivaldybėse taip pat didėjo šilumos energijos kainos.

24 pav. Administruojamųjų kainų įtaka bendrajai metinei infliacijai

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Didėjant sąnaudoms, gana pastebimai buvo didinamos ir kitos administruojamosios kainos. Brango keleivių gabenimo kelių transportu paslaugos, šiukšlių išvežimas, šaltas vanduo.

Visos paminėtos priežastys lėmė, kad paskutiniaisiais mėnesiais administruojamųjų kainų poveikis bendrajai metinei infliacijai buvo daugiau kaip 1,5 karto didesnis nei prieš metus.

Degalų kainos

Jau maždaug pusmetį degalų brangimas itin prisideda prie bendrosios infliacijos didėjimo. Augančių degalų kainų poveikis jai jau didesnis kaip 1 procentinis punktas. Degalų kainų augimas tiesiogiai susijęs su pasaulinių naftos kainų kilimu, kurį skatina didelė naftos paklausa. Nors lėtesnis ekonominis augimas lemia naftos paklausos silpnėjimą Vakarų valstybėse, šį susilpnėjimą atstveria tebeauganti paklausa Azijoje. Pasaulinėms naftos gavybos apimtims augant ribotai, prie žymesnių naftos kainų pokyčių prisideda ir įvairūs techniniai naftos gavybos sutrikimai bei geopolitinė įtampa. Tiesa, stiprėjant lūkesčiams dėl kur kas silpnesnio globalios ekonomikos augimo ateityje, naftos kaina nuo liepos vidurio gana smarkiai krito, tačiau rugpjūčio viduryje ji vis dar buvo apie 15 procentų didesnė nei metų pradžioje.

25 pav. Naftos ir degalų kainos
(pokyčiai per metus)

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Kainų raidos perspektyva

Artimiausiu metu metinės infliacijos lygis išliks aukštas. Tebesantis atotrūkis tarp darbo užmokesčio ir darbo našumo, toliau didėjančios importo kainos ir kainų augimo inertškumas dar kurį laiką neleis sumažėti grynajai infliacijai. Ją tiesiogiai ir netiesiogiai didins pabrangę energijos ištekliai.

Didžiausią įtaką metinei infliacijai dar kurį laiką tebedarys paskutiniu metu sparčiai brangę maisto produktai. Prognozuojama, kad jų pasaulinės kainos išliks aukštos. Mažiau išsivysčiusių šalių padidėjusi perkamoji galia lemia didelę paklausą žemės ūkio ir maisto produktams. Padidėjusios energijos išteklių kainos taip pat nėra trumpalaikis reiškinys,

o išlaidos energijos ištekliams sudaro didelę žemės ūkio produktų gamybos sąnaudų dalį. Nors tikimasi, kad pasaulyje žemės ūkio produktų šiemet bus išauginta daugiau nei pernai, tačiau įtampa šių produktų rinkose turėtų likti.

Bendrosios infliacijos dinamikai reikšmingą poveikį turės tolesnis šilumos energijos kainų didinimas. 2008 metų pradžioje labai pabrango gamtinės dujos, kurias naudoja šilumos tiekimo įmonės, dėl to vasaros mėnesiais daugelyje rajonų pabrango karštas vanduo, o rudenį kils šildymo paslaugų kainos. Per artimiausius kelis mėnesius šilumos energija Lietuvoje gali pabrangti vidutiniškai iki 40 procentų.

II. LIETUVOS BANKO FUNKCIJŲ VYKDYMAS

Pinigų politikos priemonės

Lietuvos banko pinigų politikos priemonės skirtos stabiliam lito kursui bazinės valiutos – euro – atžvilgiu palaikyti Lietuvai dalyvaujant VKM II ir padeda užtikrinti tinkamą bankų sistemos likvidumą. 2008 metų pirmąjį pusmetį, kaip ir anksčiau, Lietuvos bankas komerciniams bankams ir užsienio bankų filialams (toliau – bankai) neribotai keitė litus į eurus, taikė privalomųjų atsargų reikalavimus, jie turėjo 1 nakties skolinimosi galimybę.

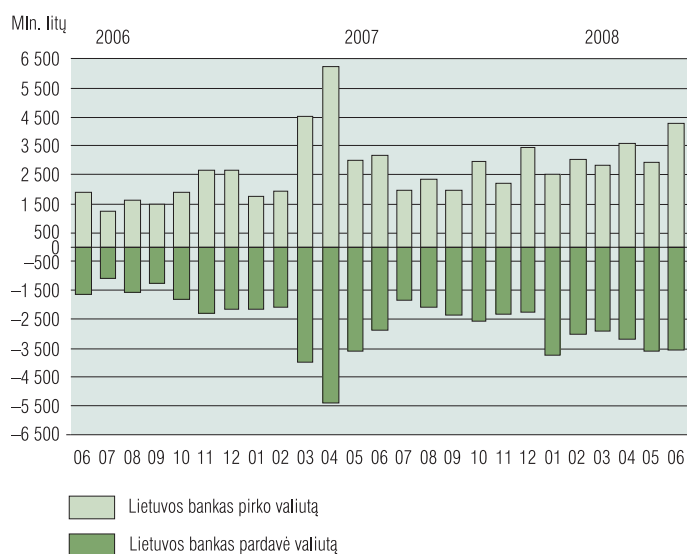
Įgyvendindamas stabilaus lito kurso režimą, Lietuvos bankas yra įsipareigojęs neribotai pirkti ir parduoti bazinę valiutą oficialiu kursu mūsų valstybėje įsteigtiems bankams pastarųjų pageidavimu. Grynasis rezultatas – kiek Lietuvos bankas nuperka arba parduoda eurų per tam tikrą laikotarpį – daugiausia priklauso nuo bankų sistemos atsargų litais autonominių veiksmų⁸, privalomųjų atsargų ir jų pertekliaus pasikeitimo.

Kaip ir 2007 metais, autonominiai veiksniai didino bankų sistemos likvidumą gerokai sparčiau, negu didėjo privalomosios atsargos, todėl bankai, valdydami šių veiksmų įtaką likvidumui, pirkė iš Lietuvos banko eurus. Per 2008 metų pirmąjį pusmetį privalomosios atsargos padidėjo 171 mln. litų, tačiau autonominiai veiksniai bankų atsargų litais pasiūlą padidino 2 377 mln. litų. Kaip ir ankstesniais metais, valdžios lėšų pervedimas buvo svarbiausias veiksnys, jis bankų atsargas padidino 2 120 mln. litų. Kelerius pastaruosius metus sparčiai augusi į apyvartą išleistų grynųjų pinigų suma nuo 2007 metų rugpjūčio mėnesio nustojo didėti. Tai rodo šalies ekonominės situacijos pasikeitimą. Išaugusios palūkanos didino grynųjų pinigų laikymo alternatyviasias sąnaudas, o sumažėjęs aktyvumas kai kuriuose ekonomikos sektoriuose mažino grynųjų pinigų poreikį prekybos sandoriams. Dėl sezoninių svyravimų grynųjų pinigų kiekis apyvartoje per pirmąjį pusmetį sumažėjo 2,7 procento, o tai bankų atsargas padidino apie 245 mln. litų.

Dėl visų šių veiksmų bendro poveikio bankų atsargų pasiūla padidėjo 2 206 mln. litų. Bankai atsargų perteklių keitė į eurus ir nagrinėjamu laikotarpiu nupirko iš Lietuvos banko eurų už 2 688 mln. litų daugiau, negu pardavė. Kiti Lietuvos banko indėlininkai (daugiausia – Lietuvos Respublikos valdžios įstaigos) pardavė jam užsienio valiutos (daugiausia eurų) už 1 919 mln. litų daugiau, negu nupirko, nes dalį užsienyje gautų ir Lietuvos banke laikytų lėšų panaudojo vidaus poreikiams finansuoti.

⁸ Bankų sistemos atsargų litais autonominiai veiksniai yra Lietuvos banko operacijos, turinčios įtakos bankų sistemos atsargų litais dydžiui, tačiau vykdomos ne dėl bankų likvidumo valdymo poreikių. Pagrindiniai autonominiai veiksniai: į apyvartą išleistų grynųjų pinigų suma ir valdžios lėšų pervedimas iš bankų sistemos į Lietuvos banką arba iš Lietuvos banko į bankų sistemą.

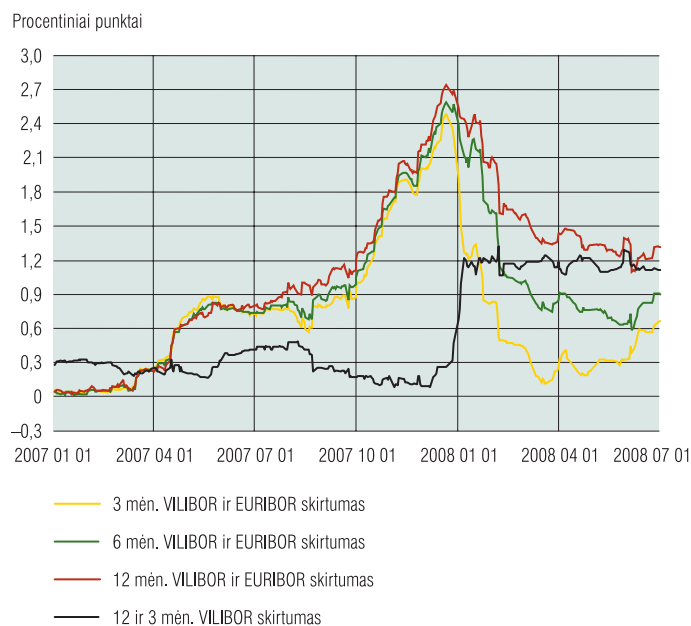
26 pav. Lietuvos banko prekyba užsienio valiuta su bankais ir kitais Lietuvos banko indėlininkais

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Lito tarpbankinių palūkanų normos ir jų priedai prie euro palūkanų normų 2008 metų pirmąjį ketvirtį gerokai sumažėjo, o vėliau keitėsi palyginti nedaug. Lito ir euro palūkanų normų sumažėjimą lėmė kelių veiksnių derinys: šiuo laikotarpiu stabilizavęsi Lietuvos ūkio trumpalaikių perspektyvų vertinimai ir bankų sistemos trumpalaikį likvidumą didinę valstybės išdžo pervedimai. Lito ir euro trumpalaikių palūkanų normų skirtumas mažėjo sparčiau už ilgesnių terminų palūkanų normų skirtumą.

27 pav. VILIBOR ir EURIBOR skirtumo dinamika

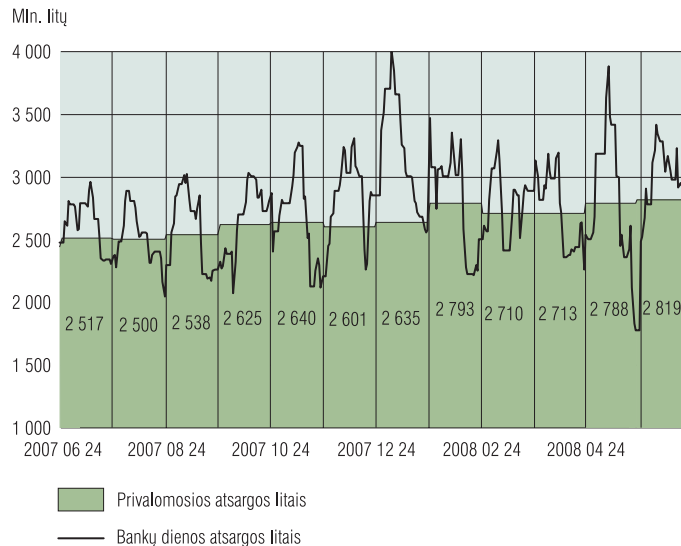

Šaltiniai: Lietuvos bankas ir Bloomberg informacinė sistema.

Lietuvos bankas, atsižvelgdamas į lėtėjantį, bet vis dar spartų paskolų augimą ir padidėjusią įtampą pasaulio bei Lietuvos finansų rinkose, toliau taikė 6 procentų dydžio privalomųjų atsargų normą. 2008 metų pirmąjį pusmetį privalomosios atsargos padidėjo 6,6 procento – panašiai kaip ir 2007 metų antrąjį pusmetį (5%) – ir sudarė 2,8 mlrd. litų

sumą. Bankų ilgalaikiams įsipareigojimams augant greičiau nei visa privalomųjų atsargų bazė, šių įsipareigojimų dalis bankų įsipareigojimų struktūroje padidėjo 2 procentiniais punktais iki 37 procentų.

28 pav. Bankų atsargos litais Lietuvos banke

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Kaip ir anksčiau, bankų ilgalaikių įsipareigojimų didžiausią dalį (88%) sudarė užsienio, daugiausia globojančių (patronuojančių) užsienio bankų, paskolintos lėšos (2007 m. pabaigoje – 87%). Bankų ilgesnio kaip 2 metų termino obligacijomis pritraukti ištekliai yra antra pagal dydį ilgalaikių įsipareigojimų dalis, ji sudaro 8 procentus. Likusių bankų ilgalaikių įsipareigojimų dalį sudarė rezidentų (daugiausia namų ūkių) indėliai.

Lietuvos bankas nulinę privalomųjų atsargų normą taip pat taiko bankų ištekliais, pritraukiamiems atpirkimo sandoriais. Šie sandoriai sudarė nedidelę dalį bankų įsipareigojimų, kuriems taikoma nulinė privalomųjų atsargų norma. Ji pastaraisiais metais svyruoja nuo 1 iki 3 procentų.

Bankų įsipareigojimų, kuriems taikoma nulinė privalomųjų atsargų norma, dalis (37%) jau mažai atsilieka nuo euro zonos kredito įstaigų įsipareigojimų atitinkamos dalies (41%), tačiau ilgalaikių įsipareigojimų struktūra dar smarkiai skiriasi. Euro zonos kredito įstaigų išleisti ilgesnio kaip 2 metų termino skolos vertybiniai popieriai sudaro apie 50, ilgalaikiai indėliai – apie 30, o atpirkimo sandoriai – 20 procentų šių įsipareigojimų.

Lietuvos bankų sistemos sukauptas vidutinis atsargų perteklius nagrinėjamu laikotarpiu sudarė 1,48 procento privalomųjų atsargų.

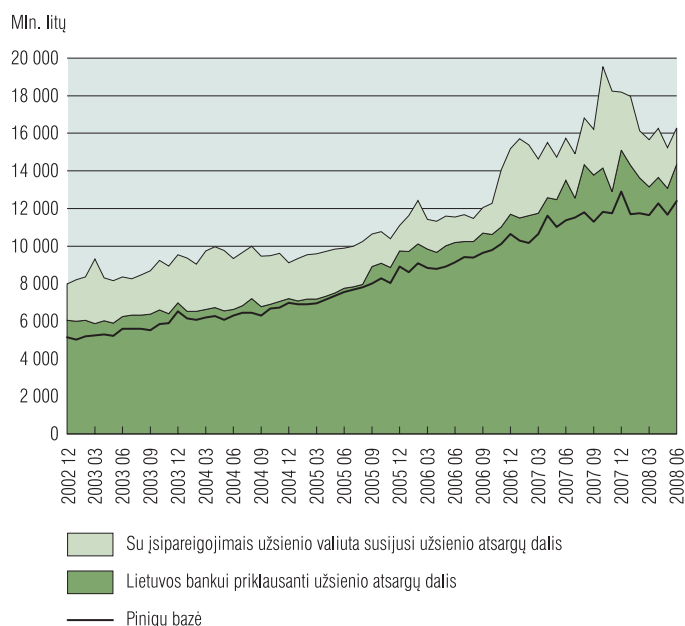
2008 metais, kaip ir 2007 metais, bankai nesikreipė į Lietuvos banką dėl 1 nakties skolinimosi. Privalomosios atsargos, veiksminga tarpbankinių atsiskaitymų sistema, tarpbankinė rinka ir bazinės valiutos keitimo Lietuvos banke galimybės leido jiems patiems patikimai valdyti likvidumą.

Užsienio atsargų valdymas

Užsienio atsargų dydžio kaita ir valdymo pagrindiniai principai

2008 metų pirmojo pusmečio pabaigoje oficialiosios užsienio atsargos (toliau – užsienio atsargos) buvo 16,3 mlrd. litų (4,7 mlrd. eurų). Per pusmetį jos sumažėjo 1 923,5 mln. litų (557,1 mln. eurų), arba 10,6 procento. Tam didžiausią įtaką turėjo sumažėję: 1 080,3 mln. litų (312,9 mln. eurų) centrinės valdžios ir 249,5 mln. litų (72,3 mln. eurų) kitų PFI indėliai, 245,0 mln. litų (71,0 mln. eurų) grynieji pinigai apyvartoje ir 207,2 mln. litų (60,0 mln. eurų) išorės įsipareigojimai.

29 pav. Užsienio atsargos

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Lietuvos banko tikslai ir funkcijos lemia, kad užsienio atsargos pirmiausia valdomos vadovaujantis likvidumo ir saugumo principais ir tik po to – pelningumo principu.

Vadovaudamasis likvidumo principu, Lietuvos bankas užsienio atsargas valdo taip, kad prireikus investicijos galėtų būti greitai ir be didelių sąnaudų likviduotos, o gautos įplaukos – panaudotos intervencijoms valiutų rinkoje ar kitais tikslais. Siekdamas užtikrinti užsienio atsargų saugumą, Lietuvos bankas jas investuoja tik į labai patikimas finansines priemones. Todėl yra ypač maža tikimybė, kad jų įsipareigojimai nebus vykdomi. Emitentams, sandorio šalims arba finansinėms priemonėms taikomas svarbiausias finansinio patikimumo reikalavimas – tarptautinių reitingo agentūrų suteikti aukšti skolinimo reitingai.

Įgyvendindamas saugumo principą, Lietuvos bankas atsižvelgia ne tik į skolinimo, bet ir į rinkos (palūkanų normos ir valiutų kursų) riziką. Palūkanų normos rizika valdoma nustatant užsienio atsargų funkcinį dalių lyginamųjų indeksų modifikuotą finansinę trukmę (MFT)⁹ ir leistinus didžiausius nukrypimus nuo jos. Valiutų kursų rizika valdoma nustatant atvirosios valiutų pozicijos limitus.

Užsienio atsargos, atsižvelgiant į keliamus tikslus, suskirstytos į funkcines dalis – portfelius: likvidumo, investicinį ir aukso.

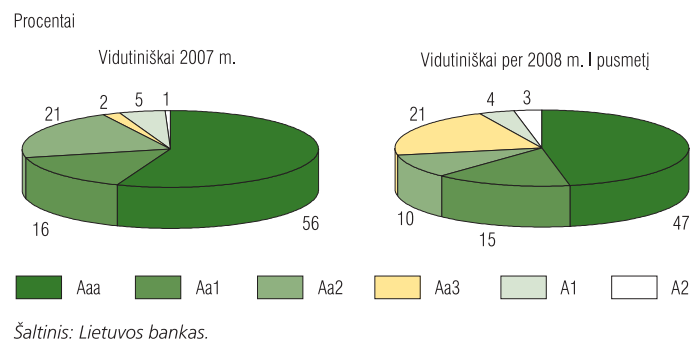
⁹ MFT apibūdina vertybinio popieriaus kainos jautrumą pelningumo normos pokyčiams.

Likvidumo portfelyje esančios lėšos pirmiausia skirtos Lietuvos banko operatyvaus likvidumo poreikiui užtikrinti, todėl jų investavimo trukmė yra trumpa. Investicinio portfelio pelningumo reikalavimas investavimo strategijos atžvilgiu yra labiau sureikšminamas, nes tikimybė, kad šių lėšų per apibrėžtą laikotarpį prireiks, yra labai nedidelė. Todėl investicinio portfelio lėšų investavimo trukmė yra ilgesnė. Auksas investuojamas į terminuotuosius indėlius arba aukso apsiskeitimo sandorius.

Užsienio atsargų struktūra

Užsienio atsargų struktūra pagal valiutas, investicijų rūšis ir jų reitingus rodo konservatyvų Lietuvos banko požiūrį į riziką. 2008 metų pirmąjį pusmetį į vertybinius popierius vidutiniškai investuota 90 procentų (2007 m. – 89%), į indėlius ir atpirkimo investavimo sandorius – 10 procentų (2007 m. – 11%) užsienio atsargų. Į ypač likvidžius ir saugius euro zonos valstybių vyriausybių vertybinius popierius investuota 60 procentų užsienio atsargų (2007 m. – 58%), į užtikrintus vertybinius popierius – 15 procentų (2007 m. – 20%). Į aukščiausio (Aaa) reitingo finansines priemones investuota 47 procentai užsienio atsargų (2007 m. – 56%). Vidutinį investicijų reitingą parodantis indeksas svyravo apie Aa2 reitingą.

30 pav. Investicijų pasiskirstymas pagal reitingus

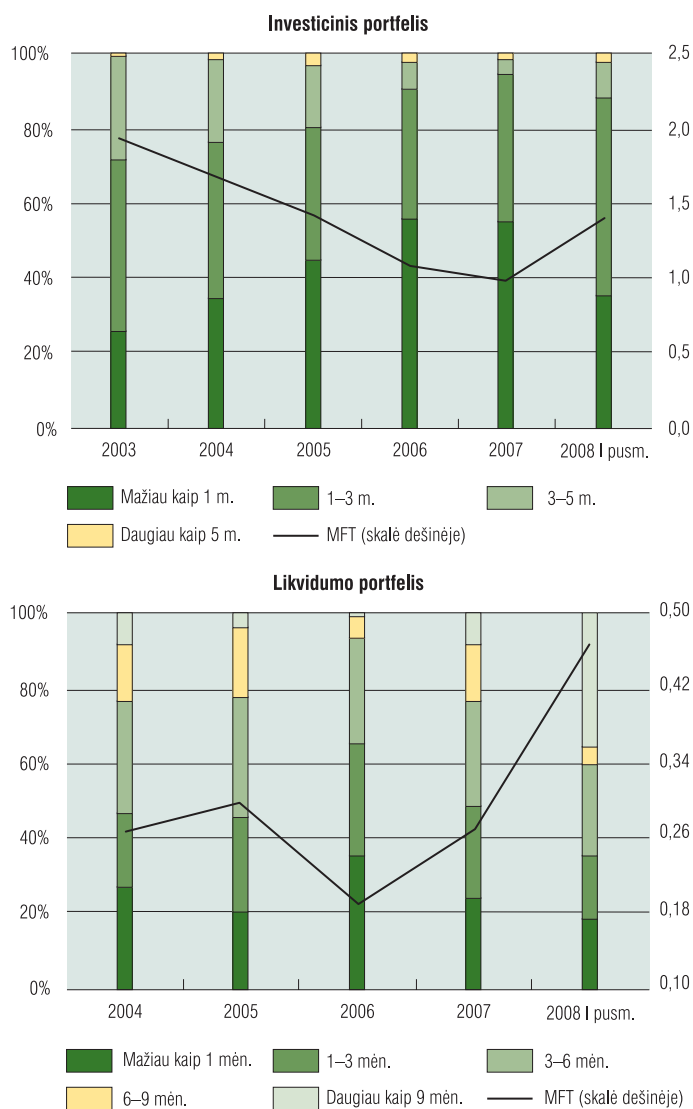

Užsienio atsargų struktūra pagal valiutas buvo tokia pat, kaip ir ankstesniais metais. Beveik visos užsienio atsargos, nesusijusios su įsipareigojimais užsienio valiutomis, išskyrus auksą, buvo investuotos eurai. Užsienio atsargos, susijusios su įsipareigojimais užsienio valiutomis, buvo investuotos įsipareigojimų valiuta. Lietuvos banko turimo aukso kiekis (5,8 t) nesikeitė.

2008 metų pirmąjį pusmetį užsienio atsargų vidutinė MFT buvo 1,17 metų (2007 m. – 0,66).

Užsienio atsargų struktūra užtikrina itin mažą likvidumo ir skolinimo riziką bei nedidelę rinkos riziką. Pastarąją rodantis vertės pokyčio rizikos (VPR) rodiklis pusmečio pabaigoje buvo 5,8 mln. eurų (0,13% užsienio atsargų). Jis su 95 procentų tikimybe rodo, kad užsienio atsargos dėl vertybinių popierių kainų, valiutų kurso ir aukso kainos pokyčių per dieną nesumažėtų daugiau kaip 5,8 mln. eurų. Investicinio portfelio VPR buvo 5,9 mln., aukso portfelio – 1,7 mln., o likvidumo portfelio – 0,4 mln. eurų.

31 pav. Investicijų pasiskirstymas pagal trukmę

Šaltinis: Lietuvos bankas.

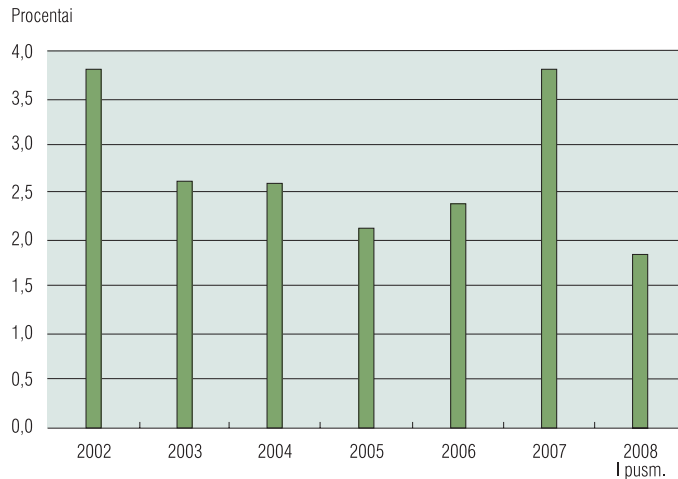
Užsienio atsargų valdymo rezultatai

Investavimo aplinka 2008 metų pirmąjį ketvirtį buvo ypač nepalanki. Dėl tebesitęsiančios krizės finansų rinkose ir ekonomikos plėtros pesimistinių perspektyvų krito bendrovių akcijų ir obligacijų kainos. JAV bendrovių akcijų kainų indeksas (S&P 500) per pusmetį sumažėjo 24 procentais, Vokietijos bendrovių akcijų kainų indeksas (DAX) – 37 procentais, investicinės kokybės reitingais¹⁰ įvertintų bendrovių obligacijų kainų globalus indeksas (*Merrill Lynch global corporate bond index*) – 2 procentais. Kylant infliacijai, centriniai bankai pradėjo griežtinti pinigų politiką – didino palūkanas, dėl to sumažėjo vyriausybės obligacijų kainos. Lietuvos bankui, besilaikančiam konservatyvios investavimo strategijos, ir šiomis investicijoms nepalankiomis sąlygomis per pirmąjį pusmetį pavyko pasiekti 1,83 procento metinę grąžą.

¹⁰ Investicinės kokybės reitingams priskiriami reitingai aukštesni už BBB– pagal S&P reitingų agentūros skalę arba aukštesni už Baa3 pagal Moody's reitingų agentūros skalę.

Padidėjus finansų sektoriaus rizikai, Lietuvos bankas didino investicijų dalį į euro zonos valstybių vyriausybės vertybinius popierius – saugiausias ir likvidžiausias investicijas eurai. Tai padidino investicijų saugumą.

32 pav. Užsienio atsargų grąža

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Grynųjų pinigų valdymas

Grynųjų pinigų išleidimas ir išėmimas

Lietuvos bankas, vykdydamas savo išimtinę teisę, įstatymų nustatyta tvarka išleidžia į apyvartą ir išima iš jos Lietuvos Respublikos pinigus, nustato jų nominalus, organizuoja pinigų gaminimą, gabenimą ir saugojimą, sudaro banknotų ir monetų atsargų fondus.

2008 metų pirmąjį pusmetį grynųjų pinigų apyvartoje sumažėjo 244,3 mln. litų. Į apyvartą išleista 852,8 mln. litų, o iš jos išimta 1 097,0 mln. litų. Birželio 30 dieną apyvartoje, įskaitant progines monetas ir numizmatinius rinkinius, buvo 8,9 mlrd. litų (prieš metus – 8,6 mlrd. Lt).

4 lentelė. Grynųjų pinigų išleidimas ir išėmimas

Mln. litų

Laikotarpis	Grynieji pinigai		Grynieji pinigai apyvartoje (laikotarpio pabaigoje)
	išleista į apyvartą	išimta iš apyvartos	
2007 m.			
I ketvirtis	479,2	385,6	8 149,6
II ketvirtis	920,0	493,4	8 576,2
I pusmetis	1 399,2	879,0	8 576,2
2008 m.			
I ketvirtis	33,7	502,0	8 700,0
II ketvirtis	819,1	595,0	8 924,1
I pusmetis	852,8	1 097,0	8 924,1

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Pirmąjį pusmetį buvo papildytos 2003 metų laidos 50 litų banknotų atsargos. Kovo 5 dieną į apyvartą išleisti 2007 metų laidos 10 ir 100 litų banknotai.

Pirmąjį pusmetį į apyvartą išleistos 3 proginės monetos ir 2008 metų laidos apyvartiniai monetų rinkinys. Vasario 27 dieną išleista 50 litų sidabro moneta, skirta šv. Kazimiero

550-osioms gimimo metinėms. Tęsiant seriją „Lietuvos istorijos ir architektūros paminklai“, gegužės 23 dieną išleista 50 litų sidabro moneta, skirta Kauno piliai. Lietuvos bankas, dalyvaudamas tarptautinėje sidabro monetų programoje „Europa. Europos kultūros paveldas“, birželio 30 dieną išleido 50 litų sidabro monetą. Ji skirta Lietuvos kryždirbystei.

Išaugus paklausai, Lietuvos bankas nuo antrojo ketvirčio padidino proginių monetų tiražus nuo 5 tūkstančių iki 10 tūkstančių vienetų.

Banknotai ir monetos apyvartoje

2008 metų birželio 30 dieną apyvartoje buvo 79,2 mln. vienetų banknotų, jų suma – 8 738,8 mln. litų. Nuo metų pradžios banknotų skaičius apyvartoje sumažėjo 3,2 mln. vienetų, o jų suma – 251,6 mln. litų. Per pirmąjį pusmetį vidutinis apyvartos banknotas padidėjo nuo 109,1 iki 110,3 lito. Birželio 30 dieną visų banknotų sumos didžiausią dalį sudarė 200 litų banknotai (45,0%). Per pusmetį jų dalis ūgtelėjo 2,4 procentinio punkto. Per tą patį laikotarpį 2,1 procentinio punkto sumažėjo 100 litų ir 0,1 procentinio punkto – 500 litų banknotų dalis.

Birželio 30 dieną apyvartoje buvo 849,1 mln. vienetų monetų, jų suma – 185,3 mln. litų. Monetų skaičius per pusmetį padidėjo 38,6 mln. vienetų, o jų suma – 7,4 mln. litų. Ypač didelis buvo 1, 2 ir 5 centų monetų poreikis (78,0% visų monetų poreikio). Birželio 30 dieną smulkios monetos (1, 2 ir 5 ct) sudarė 65 procentus visų apyvartoje buvusių litų ir centų monetų skaičiaus.

5 lentelė. Banknotai ir monetos apyvartoje

Nominalas	2007 12 31		2008 06 30		2007 12 31		2008 06 30	
	mln. Lt	dalis, %	mln. Lt	dalis, %	mln. vnt.	dalis, %	mln. vnt.	dalis, %
Banknotai								
1 Lt	2,6	0,0	2,6	0,0	2,6	3,2	2,6	3,3
2 Lt	2,6	0,0	2,6	0,0	1,3	1,6	1,3	1,6
5 Lt	2,2	0,0	2,2	0,0	0,4	0,6	0,4	0,6
10 Lt	100,0	1,1	98,9	1,1	10,0	12,1	9,9	12,5
20 Lt	202,3	2,3	193,9	2,2	10,1	12,3	9,7	12,2
50 Lt	532,4	5,9	506,5	5,8	10,6	12,9	10,1	12,8
100 Lt	2 434,8	27,1	2 185,3	25,0	24,3	29,6	21,9	27,6
200 Lt	3 832,2	42,6	3 930,1	45,0	19,2	23,3	19,7	24,8
500 Lt	1 881,3	20,9	1 816,7	20,8	3,8	4,6	3,6	4,6
Visi banknotai	8 990,4	100,0	8 738,8	100,0	82,4	100,0	79,2	100,0
Monetos								
1 ct	3,1	1,7	3,2	1,8	307,8	38,0	323,8	38,1
2 ct	3,1	1,8	3,4	1,8	157,2	19,4	168,2	19,8
5 ct	3,2	1,8	3,3	1,8	63,6	7,8	66,7	7,9
10 ct	13,4	7,5	13,7	7,4	133,6	16,5	137,2	16,2
20 ct	12,2	6,9	12,6	6,8	61,1	7,5	63,0	7,4
50 ct	9,9	5,6	10,2	5,5	19,8	2,4	20,5	2,4
1 Lt	36,0	20,2	36,8	19,9	36,0	4,4	36,8	4,3
2 Lt	44,5	25,0	46,4	25,0	22,3	2,8	23,2	2,7
5 Lt	45,0	25,3	47,4	25,6	9,0	1,1	9,5	1,1
Proginės monetos ir numizmatiniai rinkiniai	7,5	4,2	8,2	4,4	0,2	0,0	0,2	0,0
Visos monetos	177,9	100,0	185,3	100,0	810,5	100,0	849,1	100,0

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Statistikos tvarkymas

Lietuvos banko statistikos sričių aprėptis yra santykinai artima ECB statistikos aprėpčiai. Lietuvos bankas renka, sudaro, skelbia ir teikia vidaus bei išorės vartotojams mūsų valstybės PFI balanso ir palūkanų normų, vertybinių popierių, mokėjimo priemonių, pinigų ir valiutų rinkų, oficialiųjų tarptautinių atsargų, mokėjimų balanso, tarptautinių investicijų balanso ir šalies bendrosios skolos užsieniui statistinę informaciją, institucinių sektorių ketvirtines finansines sąskaitas. Jis taip pat rengia statistinius leidinius.

2008 metų pirmąjį pusmetį bene daugiausia dėmesio skirta tvarkomų vertybinių popierių, užsienio paskolų ir užsienio ūkio subjektams teikiamų paskolų bei paskolų rizikos duomenų bazių tvarkymui tobulinti ir jų duomenų kokybei gerinti. Ilgainiui tai leis sudaryti išsamesnę, tikslesnę ir vartotojus labiau tenkinančią statistiką nedidinant renkamų ataskaitų skaičiaus, nes bus galima vien tik pagal įmonių pateiktus finansinių sandorių sąrašus, juos papildžius atitinkamų registrų duomenimis, parengti reikiamą statistiką.

Didėjant išsamių duomenų apie PFI vartotojų poreikiams, buvo tęsiami PFI balanso ir palūkanų normų statistikos sričių tvarkymo darbai. Lietuvos bankas dalyvavo tiriant naujų statistikos reikalavimų metodiką ir vertinant jos diegimo sąnaudas: apklausus bankus, surinkta informacija apie kredito rizikos perdavimo duomenų atskaitomybės reikalavimus ir sąnaudų įvertinimą.

Lietuvos bankas daug dėmesio skyrė kitų finansinių tarpininkų (KFT) sektoriaus balanso statistikai. Vadovaudamasis tarptautiniais statistikos standartais, Lietuvos bankas jau kuris laikas rengia laikinos (nesuderintos) KFT balanso statistikos investicinių fondų duomenis ir aktyviai rengiasi įdiegti suderintą metodiką. Lietuvos banko statistikos biuletenyje nuo 2008 metų sausio mėnesio pradėti skelbti duomenys apie Lietuvos institucinių sektorių finansinį turtą ir įsipareigojimus.

Apklausus finansų rinkų statistikos vartotojus ir įvertinus jų poreikį pinigų ir valiutų rinkų statistinei informacijai, atnaujintos šios srities statistinės ataskaitos, pakeistas jų teikimo Lietuvos bankui periodiškumas.

2008 metų pirmąjį pusmetį Lietuvos bankas dalyvavo tarptautinių institucijų projektuose. Vienas iš reikšmingiausių buvo Pasaulio banko organizuotas migrantų piniginių pervedimų apskaitos ir statistikos centriniuose bankuose tyrimas.

Išorės sektoriaus statistikai tobulinti labai svarbus yra šalies mokėjimų balanso ir tarptautinių investicijų balanso kokybės kasmetinis vertinimas vadovaujantis Eurostato parengta metodika. Mokėjimų balanso komiteto ataskaitoje Lietuvos Respublikos mokėjimų balanso duomenų kokybė ir teikiamos informacijos apimtis įvertintos gerai.

Siekdamas pagerinti duomenų kokybę ir neapkrauti papildomu darbu statistinių ataskaitų teikėjų, Lietuvos bankas vis plačiau naudoja kitų institucijų renkamą informaciją. Ypač glaudžiai bendradarbiaujama su Statistikos departamentu. Taip pat naudojamos kitų valstybių patirtimi atitinkamose statistikos srityse.

Lietuvos banko surengtame Baltijos valstybių centrinių bankų seminare buvo nagrinėta Estijos, Latvijos ir Lietuvos bei Lenkijos patirtis statistikos platinimo, mokėjimų balanso ir kitų finansinių tarpininkų statistikos srityse. Informacija apie tai, kaip tvarkoma statistika, buvo pristatyta Nyderlandų statistikos specialistams. Lietuvos bankas organizavo Europos centrinių bankų sistemos Statistikos komiteto Bendrosios ekonominės statistikos darbo grupės susitikimą Vilniuje.

Mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų veikla

Mokėjimo sistemos atsiskaityti litais

Lietuvos bankas valdo realaus laiko atskirųjų atsiskaitymų sistemą LITAS-RLS ir nustatyto laiko mažmeninių mokėjimų sistemą LITAS-MMS bei vykdo šių sistemų operatoriaus funkciją. Jis užtikrina, kad sistemos veiktų patikimai, konsultuoja jų dalyvius, tvarko valdymo informaciją, užtikrina sistemų veiklos tęstinumą ir vykdo kitus administravimo darbus.

2008 metų birželio pabaigoje sistemose LITAS-RLS ir LITAS-MMS buvo po 27 dalyvius: Lietuvos bankas, 9 šalies komerciniai bankai, 4 užsienio bankų filialai, LCVPD, LCKU ir 11 finansų maklerio įmonių.

Sistemoje LITAS-RLS ir toliau sparčiai didėjo atliekamų operacijų srautas. Per dieną vidutiniškai atlikta 1,3 tūkst. mokėjimo operacijų, jų vertė – 1 244,7 mln. litų. Palyginti su 2007 metų pirmuoju pusmečiu, vidutinis dienos mokėjimo nurodymų skaičius padidėjo 16 procentų, o vidutinė dienos mokėjimų vertė – 20 procentų.

Sistemoje LITAS-MMS atliktų operacijų skaičius didėjo mažiau, o įvykdytų operacijų vertė netgi sumažėjo. Per dieną vidutiniškai atlikta 106,2 tūkst. mokėjimo operacijų, jų vertė – 934,5 mln. litų. Palyginti su 2007 metų pirmuoju pusmečiu, vidutinis dienos mokėjimo nurodymų skaičius padidėjo 7 procentais, o vidutinė dienos mokėjimų vertė sumažėjo 1 procentu.

6 lentelė. Mokėjimo sistemų LITAS, LITAS-RLS ir LITAS-MMS operacijos

Laikotarpis	Operacijų skaičius, tūkst.			Operacijų vertė, mln. Lt		
	iš viso	vidutiniškai per dieną	koncentracijos lygis*, %	iš viso	vidutiniškai per dieną	koncentracijos lygis, %
2007 m. I pusmetis**	1 459 (LITAS)	76,8	73,7	23 007	1 210,9	61,3
	113 (LITAS-RLS)	1,1	69,2	106 808	1 037,0	48,7
	10 201 (LITAS-MMS)	99,0	72,8	97 282	944,5	57,2
2008 m. I pusmetis	156 (LITAS-RLS)	1,3	67,5	151 857	1 244,7	51,1
	12 962 (LITAS-MMS)	106,2	73,7	114 012	934,5	66,5

Šaltinis: Lietuvos bankas.

* Koncentracijos lygis – trijų bankų, atlikusių daugiausia mokėjimų, operacijų dalis, palyginti su visomis mokėjimo operacijomis.

** Sistema LITAS veikė iki 2007 m. sausio 28 d.

Per mažmeninių mokėjimų sistemą LITAS-MMS daugiausia mokėjimų atlikusių trijų bankų dalis, vertinant pagal operacijų skaičių ir vertę, padidėjo. Sistemoje LITAS-RLS daugiausia mokėjimų atlikę 3 bankai sustiprino pozicijas tik pagal atliktų operacijų vertę, o jų dalis pagal operacijų skaičių sumažėjo.

Mokėjimo sistemos atsiskaityti eurai

Lietuvoje veikia dvi mokėjimo sistemos atsiskaityti eurai: TARGET2-LIETUVOS BANKAS ir LITAS-PHA.

Sistema TARGET2-LIETUVOS BANKAS yra Eurosistemos mokėjimo sistemos TARGET2 komponento sistema. Lietuvos bankas administruoja šios sistemos dalyvius ir teikia

jiems pagalbą (įskaitant ir nenumatytus atvejus). 2008 metų birželio pabaigoje sistemoje TARGET2-LIETUVOS BANKAS buvo 5 dalyviai: Lietuvos bankas, 2 šalies komerciniai bankai, 1 užsienio banko filialas ir LCVPD.

7 lentelė. Mokėjimo sistemos TARGET2-LIETUVOS BANKAS operacijos

Laikotarpis	Operacijų skaičius, tūkst.				Operacijų vertė, mln. eurų			
	pateikti mokėjimo nurodymai			gauti tarptautiniai	pateikti mokėjimo nurodymai			gauti tarptautiniai
	vietiniai	tarptautiniai	iš viso		vietiniai	tarptautiniai	iš viso	
2008 m.								
I pusmetis	0,8	5,3	6,0	39,3	357	11 851	12 208	11 861

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Sistemą LITAS-PHA sukūrė ir valdo Lietuvos bankas. Ji sudaro sąlygas finansų įstaigoms vykdyti atsiskaitymus eurais per Lietuvos banką, kaip tiesioginį sistemos TARGET2-LIETUVOS BANKAS dalyvį. Sistemoje LITAS-PHA atidarytose atsiskaitymų sąskaitose kredito įstaigos gali gauti dienos paskolų eurais. 2008 metų birželio pabaigoje šioje sistemoje buvo 13 dalyvių: Lietuvos bankas, 7 šalies komerciniai bankai, 3 užsienio bankų filialai, LCKU ir 1 finansų maklerio įmonė.

8 lentelė. Mokėjimo sistemos LITAS-PHA operacijos

Laikotarpis	Operacijų skaičius, tūkst.				Operacijų vertė, mln. eurų			
	pateikti mokėjimo nurodymai			gauti mokėjimai iš sistemos TARGET2	pateikti mokėjimo nurodymai			gauti mokėjimai iš sistemos TARGET2
	vietiniai	į sistemą TARGET2	iš viso		vietiniai	į sistemą TARGET2	iš viso	
2008 m.								
I pusmetis	0,3	1	1,2	6,7	8	944	952	953

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Lietuvos kredito įstaigos mokėjimo sistemomis, skirtomis atsiskaityti eurais realiu laiku, dažniau naudojasi priimdamos mokėjimus iš kitų valstybių, o ne pačios juos siųsdamos per šias sistemas. Siųsdamos mokėjimo nurodymus eurais į kitas šalis, Lietuvos kredito įstaigos dažniau naudoja korespondentinių bankų ryšius ir kitas mokėjimo sistemas (ne realaus laiko). 2008 metų pirmąjį pusmetį jos nesinaudojo dienos paskolų eurais iš Lietuvos banko paslauga ir savo likvidumą eurais valdė kitomis priemonėmis.

Mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų priežiūra

Lietuvos bankas prižiūri 4 mokėjimo sistemas (LITAS-RLS, LITAS-MMS, LITAS-PHA ir KUBAS¹¹) ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemą¹². Kartu su Eurosistema Lietuvos bankas dalyvauja vykdant sistemos TARGET2 priežiūrą.

2008 metų pirmąjį pusmetį Lietuvos bankas vykdė reguliarią šių sistemų stebėseną. Nustatyta, kad jos veikė stabiliai, o jų operatoriai laikėsi Lietuvos Respublikos atsiskaitymų baigtinumo mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemose įstatymo nustatytų reikalavimų.

Pradėtas vertybinių popierių atsiskaitymo sistemos vertinimas norint nustatyti, ar ji atitinka Tarptautinių atsiskaitymų banko nustatytas „Vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų

¹¹ Sistemos KUBAS savininkas ir operatorius yra LCKU.

¹² Vertybinių popierių atsiskaitymo sistemos savininkas ir operatorius yra LCVPD.

rekomendacijas“. Vertinama pagal jo patvirtintą metodiką. Vertinimą planuojama baigti iki 2008 metų pabaigos.

Pasirengimas dalyvauti bendroje mokėjimų eurais erdvėje ir TARGET2-Securities projektas

Lietuvos finansų įstaigoms yra svarbūs šie Europoje įgyvendinami projektai: bendra mokėjimų eurais erdvė (SEPA) ir TARGET2-Securities.

SEPA – tai erdvė, kurioje privatūs klientai ir įmonės, nepriklausomai nuo jų buvimo vietos ES, galės siųsti ir gauti nacionalinius ir tarptautinius mokėjimus eurais vienodomis sąlygomis. 2007 metų pabaigoje sudarytas SEPA nacionalinis koordinavimo komitetas 2008 metų pirmąjį pusmetį surengė 2 posėdžius. Komitetas patvirtino darbo grupių metinius veiklos planus, išklaušė parengtą analizę, aptarė su SEPA standartų pritaikymu Lietuvoje susijusius klausimus. Numatyta iki 2008 metų pabaigos parengti planą, kaip Lietuvos mokėjimo priemonės pakeisti SEPA mokėjimo priemonėmis. Iš Lietuvoje veikiančių kredito įstaigų jau 7 pasirengė ir teikia klientams SEPA kredito pervedimų priėmimo paslaugą, 2 iš jų siūlo ir tokių mokėjimo nurodymų inicijavimo galimybę.

Eurosistemos projektas TARGET2-Securities yra centralizuota techninė platforma, leisianti veiksmingai vykdyti tiek vietinius, tiek tarptautinius atsiskaitymus vertybiniais popieriais. 2008 metų gegužės mėnesį ECB apklausė Europos depozitoriumus, ar jie ketina naudotis TARGET2-Securities paslaugomis. Atsižvelgusi į rinkos nuomonę, ECB valdančioji taryba 2008 metų liepos 17 dieną priėmė sprendimą dėl projekto tolesnės plėtros. Projektą planuojama įgyvendinti iki 2013 metų. Lietuvos bankas kartu su LCVPD ir rinkos dalyviais svarsto, ar tikslinga naudotis TARGET2-Securities paslaugomis.

III. KREDITO ĮSTAIGŲ VEIKLA IR JŲ PRIEŽIŪRA

Kredito įstaigų veiklos apžvalga

2008 metų liepos 1 dieną kredito įstaigų sistemą Lietuvoje sudarė Lietuvos banko licenciją turintys 9 komerciniai bankai, 6 užsienio bankų filialai, 5 užsienio bankų atstovybės, 67 kredito unijos ir LCKU. Iki 2008 metų liepos 1 dienos Lietuvos bankas buvo gavęs 198 pranešimus iš kitų ES valstybių dėl tų šalių priežiūros tarnybų licencijuotų bankų ketinimų teikti paslaugas Lietuvoje neįsteigus filialų.

Pokyčiai bankų sistemoje

2008 metų pirmąjį pusmetį įregistruotas naujas AB bankas „FINASTA“. Jam išduota licencija suteikia teisę teikti Lietuvos Respublikos bankų įstatyme nustatytas licencines finansines paslaugas, išskyrus prekybą tauriaisiais metalais. AB Sampo bankas buvo pertvarkytas ir prijungtas prie Danijos Karalystės kredito įstaigos „Danske Bank A/S“. Visos jo teisės ir pareigos perduotos Lietuvoje įsteigtam „Danske Bank A/S“ filialui.

Bankų akcininkų nuosavybė nuo 2008 metų pradžios padidėjo 10,8 procento ir liepos 1 dieną sudarė 6,6 mlrd. litų. Didžiausios įtakos akcininkų nuosavybei augti turėjo bankų pelninga veikla 2007 metais, nes praėjusių metų nepaskirstyto pelno didžioji dalis (98%) liko bankų akcininkų nuosavybė kaip atsargos kapitalas ir nepaskirstytasis pelnas. Padidintas įstatinis kapitalas (ataskaitiniu laikotarpiu jį padidino 3 bankai) liepos 1 dieną sudarė 3,2 mlrd. litų. Tačiau bankų sistemos įstatinio kapitalo augimą sulėtino AB Sampo banko pertvarkymas į „Danske Bank A/S“ Lietuvos filialą.

Nerezidentų valdoma bankų kapitalo dalis Lietuvos bankų sistemoje, kurioje dominavo Skandinavijos investuotojų kapitalas, sudarė 85,3 procento.

Bankų veiklos rodikliai

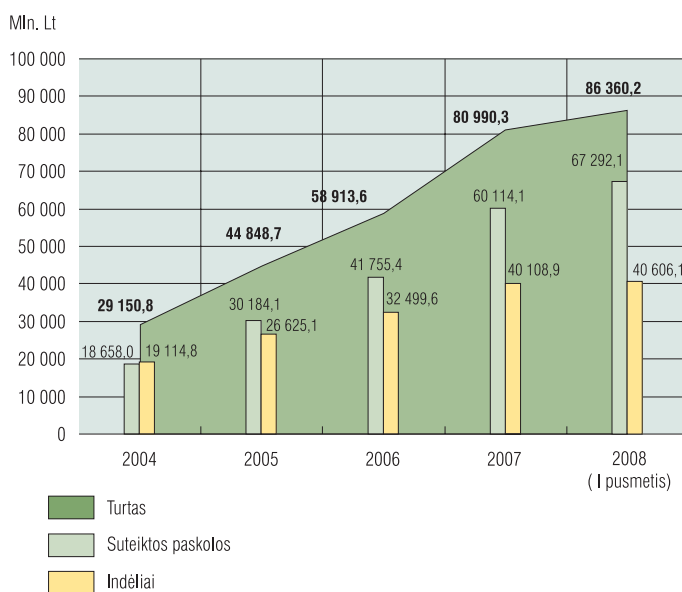
Kaip parodė dauguma pagrindinių rodiklių, 2008 metų pirmąjį pusmetį tiek santykinė, tiek absoliuti šalies bankų sektoriaus plėtra buvo lėtesnė negu atitinkamu laikotarpiu 2007 metais. Bankų turtas 2008 metų liepos 1 dieną sudarė 86,4 mlrd. litų ir per pusmetį padidėjo 5,4 mlrd. litų, arba 6,6 procento (2007 m. pirmąjį pusmetį augo 13,4%). Klientams suteiktos paskolos sudarė 67,3 mlrd. litų ir per atitinkamą laikotarpį padidėjo 7,2 mlrd. litų, arba 11,9 procento (2007 m. – 18,9%). Bankuose laikomų indėlių suma liepos 1 dieną sudarė 40,6 mlrd. litų ir per pusmetį padidėjo 0,5 mlrd. litų, arba 1,2 procento (2007 m. – 8,6%). Iš jų gyventojų indėliai per pusmetį išaugo 1,4 mlrd. litų, arba 6,3 procento (2007 m. atitinkamu laikotarpiu – 14%) ir sudarė 24,1 mlrd. litų.

Paskolų (su paskolomis finansų institucijoms) dalis bankų turto struktūroje per pusmetį padidėjo 3,6 procentinio punkto ir 2008 metų liepos 1 dieną sudarė 77,9 procento. Tokia didelė paskolų dalis turėjo įtakos bankų pelningumui, tačiau kartu rodė didėjančią prisi-

imamą kredito riziką. Lietuvoje veikiantys bankai investuodami arba skolindami daugiau orientavosi į vietinę rinką. Bankų turtas Lietuvoje per pusmetį padidėjo 6,2 mlrd. litų, o turtas užsienyje sumažėjo 0,8 mlrd. litų.

Indėliams bankuose didėjant lėčiau negu paskoloms, didžiausias bankų turto finansavimo šaltinis buvo tarpbankinėje rinkoje, daugiausia iš grupės globojančių (patronuojančių) bankų, pritrauktos lėšos. Bankų įsiskolinimas bankams ir kitoms kredito įstaigoms per pusmetį padidėjo nuo 37,8 iki 41,1 procento. Iš tos dalies 97,3 procento sudarė įsipareigojimai grupės globojantiems (patronuojantiems) bankams. Kitas populiarus finansavimo šaltinis tebebuvo daugelio bankų leidžiami skolos vertybiniai popieriai. Per pusmetį jų apimtis padidėjo 0,6 mlrd. litų, arba 20,2 procento, ir jų dalis bankų įsipareigojimų bendroje struktūroje išaugo nuo 3,8 iki 4,4 procento.

33 pav. Bankų sistemos turto, paskolų ir indėlių kaita
(laikotarpio pabaigoje)

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Bankų sistemos kapitalo pakankamumo rodiklis 2008 metų liepos 1 dieną sudarė 12,02 procento (2008 m. sausio 1 d. – 10,9%). Visi komerciniai bankai vykdė nustatytą kapitalo pakankamumo normatyvą. Bankų sistemos kapitalo bazę liepos 1 d. sudarė 6 846 mln. litų, iš jos didžiausia dalis (5 471 mln. Lt) teko santykinai stabilės pirmojo lygio kapitalui (79,9% bankų kapitalo bazės).

Kredito rizikai padengti skirtas kapitalas sudarė 4 108 mln. litų, o rinkos rizikai ir operacinei rizikai padengti – atitinkamai tik 408 mln. ir 204 mln. litų.

Bankų pelningumas ir veiklos efektyvumas

2008 metų pirmąjį pusmetį visi bankai, išskyrus 2007 metais veiklą pradėjusius „Balti Investeeringute Grupi Pank AS“ filialą ir „MP Investment Bank hf.“ filialą Baltijos valstybėse, dirbo pelningai. Bendras šalies bankų 2008 metų pirmosios pusės pelnas – 649 mln. litų, arba 19,1 procento daugiau negu per praėjusių metų atitinkamą laikotarpį (545 mln. Lt).

Didžiausią įtaką bankų pelningumui darė išaugusios bankų grynosios palūkanų pajamos. 2008 metų pirmąjį pusmetį, palyginti su 2007 metų atitinkamu laikotarpiu, bankai gavo

32,6 procento daugiau gryųjų palūkanų pajamų, jos sudarė 235,2 mln. litų. Gausėjant bankų teikiamų paslaugų apimčiai ir plečiantis jų spektrui, taip pat padidėjus kai kurių iš jų įkainiams, bankai gavo daugiau gryųjų paslaugų ir komisinių pajamų. Jos, palyginti su 2007 metų pirmuoju pusmečiu, padidėjo 8,8 procento. Didelę įtaką bankų pajamoms turėjo gauti dividendai iš dukterinių (kontroliuojamųjų) įmonių. Per 2008 metų pirmąją pusę 7 bankai gavo 109,1 mln. litų dividendų.

Neigiamos įtakos bankų veiklos rezultatui turėjo 39,2 procento padidėjusios, palyginti su praėjusių metų pirmuoju pusmečiu, išlaidos specialiesiems atidėjiniams (39,4 mln. Lt). Be to, bankų veiklos grynąjį rezultatą sumažino mokestinės išlaidos. Per 2008 metų pirmąjį pusmetį bankai sumokėjo 93,5 mln. litų pelno mokesčio.

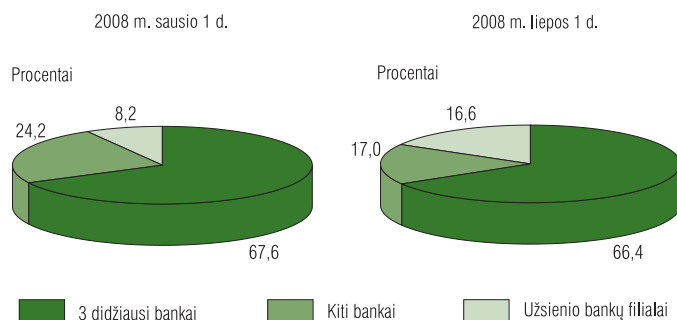
Bankų sistemos efektyvumą rodantis fiksuotų išlaidų ir pagrindinės veiklos pelno santykis 2008 metų liepos 1 dieną buvo 49,1 procento, t. y. tokia iš pagrindinės veiklos uždirbtų gryųjų pajamų dalis panaudota bankų operacinėms ir amortizacijos išlaidoms. Palyginti su praėjusių metų pabaigos duomenimis, bankų veiklos efektyvumo rodiklis pablogėjo 3,4 procentinio punkto. Tai reiškia, kad operacinės ir amortizacijos išlaidos bankuose didėjo sparčiau, negu iš pagrindinės veiklos uždirbamas pelnas (grynosios pajamos). Tačiau reikia pažymėti, kad operacinių išlaidų reikšmingą dalį sudarė išlaidos banko informacinėms sistemoms atnaujinti ir plėtoti. Tikėtina, kad ateityje bankų veiklos efektyvumą gerinti padės būtent operacinių išlaidų taupymas.

Bankų pasiskirstymas pagal užimamą rinkos dalį

Didėjant konkurencijai, 2008 metų pirmąjį pusmetį toliau mažėjo bankų rinkos koncentracija, nes daugiau rinkos užėmė nauji užsienio bankų filialai, aktyvėjo jų veikla. Didžiausios įtakos tam turėjo AB Sampo banko pertvarkymas į „Danske Bank A/S“ Lietuvos filialą, perėmusį jo turtą ir įsipareigojimus.

Per pusmetį 3 didžiausių bankų (AB SEB banko, AB banko „Hansabankas“ ir AB DnB NORD banko) valdoma turto rinkos dalis sumažėjo nuo 67,6 iki 66,4 procento.

34 pav. Bankų pasiskirstymas rinkoje pagal valdomą turtą
(laikotarpio pabaigoje)

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Bankų veiklos rizikos apžvalga

Kredito rizika

2008 metų pirmąjį pusmetį bankų sistemoje toliau mažėjo paskolų portfelio augimas. Per pusę metų paskolų portfelis padidėjo 7,2 mlrd. litų, arba 0,7 mlrd. litų mažiau nei per 2007 metų atitinkamą laikotarpį. Labiausiai sumažėjo fiziniams asmenims suteiktų paskolų portfelio augimas. Per 2008 metų pirmąjį pusmetį šių paskolų portfelis padidėjo 3,1 mlrd. litų, arba 1,1 mlrd. litų mažiau nei per tą patį laikotarpį prieš metus. Tikėtina, kad ir toliau paskolų portfelio augimo tempas mažės dėl išaugusios palyginamosios bazės, bankuose griežtėjant rizikos ir skolininko finansinės būklės vertinimui ir dėl mažesnio aktyvumo nekilnojamojo turto rinkoje. Apie mažėjantį paskolų portfelio augimo potencialą galima spręsti iš kreditavimo įsipareigojimų pokyčių. 2007 metų pirmąjį pusmetį užfiksuotas 2,6 mlrd. litų (24,5%) padidėjimas, 2008 metų pirmąjį pusmetį šie įsipareigojimai iš viso padidėjo tik 0,3 mlrd. litų (2,4%), o antrąjį ketvirtį netgi sumažėjo 0,4 mlrd. litų.

2008 metų liepos 1 dieną bankų paskolų portfelis, įskaitant paskolas finansų institucijoms, sudarė 60,9 procento prognozuojamo 2008 metų šalies BVP. Paskolos privačioms įmonėms sudarė 52,4 procento bankų klientams suteiktų paskolų portfelio, o paskolos fiziniams asmenims – 39,8 procento (iš jų paskolos būstui įsigyti sudarė 28,3% bankų paskolų portfelio). Kaip ir anksčiau, daugiau paskolų suteikta užsienio valiuta. Paskolos nacionaline valiuta liepos 1 dieną sudarė 37,1 procento paskolų portfelio.

Vertinant paskolų būstui įsigyti apimtį ir jų santykį su BVP, Lietuva vis dar atsilieka nuo ES vidurkio. Jis 2008 metų pradžioje sudarė 41 procentą, o Lietuvoje paskolos būstui įsigyti sudarė 17,2 procento prognozuojamo 2008 metų šalies BVP.

Bankų paskolų portfelio kokybės rodikliai rodo, kad jo kokybė kito nedaug. Pasakytina, kad nuo 2008 metų liepos 1 dienos paskolų portfelio kokybė vertinama vadovaujantis nauju metodu, parengtu atsižvelgiant į Tarptautinių finansinės atskaitomybės standartų ir ES bendros atskaitomybės naujus reikalavimus. Šis metodas leidžia tiksliau įvertinti bankų paskolų portfelių kokybinius pokyčius. Apskaičiuojant rodiklius, vietoje anksčiau naudotos paskolų grynosios vertės (įvertinus specialiuosius atidėjinius) vertinama paskolų portfelio bendroji vertė. Be to, paskolos suskirstytos į paskolas, kurios yra uždelstos grąžinti, tačiau nenuvertėjusios, ir į paskolas, kurioms sudaryti specialieji atidėjiniai. 2008 metų liepos 1 dieną paskolų nuvertėjimo (specialiųjų atidėjinių) ir paskolų portfelio santykis sudarė 0,72 procento (2008 m. sausio 1 d. – 0,74%), o nuvertėjusių paskolų santykis su paskolų portfeliu – 1,66 procento. Paskolų, uždelstų grąžinti daugiau kaip 60 dienų, tačiau nenuvertėjusių, santykis su visu paskolų portfeliu sudarė 0,79 procento.

Santykinai didžiausia daugiau kaip 60 dienų uždelstų grąžinti paskolų dalis yra bankų suteiktų vartojimo paskolų portfelyje. Vartojimo paskolų, kurių periodiniai mokėjimai uždelsti grąžinti 60 dienų, 2008 metų liepos 1 dieną buvo 1,31 procento. Būsto paskolų portfelyje uždelstų grąžinti paskolų dalis tebėra santykinai mažiausia – 0,6 procento. Uždelstų grąžinti ir nuvertėjusių paskolų padengimo užtikrinimo priemonėmis rodiklis buvo 79,1 procento, t. y. tokią dalį paskolų bankai tikisi atgauti vien tik iš skolininkų įkeistų užtikrinimo priemonių.

Likvidumo rizika

Nors per 2008 metų pirmąjį pusmetį bankų sistemos normatyvinis likvidumo rodiklis ir sumažėjo iki 37,8 procento, jis beveik 8 procentiniais punktais buvo didesnis už Lietuvos banko nustatytą minimumą. Visi bankai vykdė Lietuvos banko nustatytą likvidumo normatyvą.

Pirmojo pusmečio pabaigoje didžiausią likvidaus turto dalį (26,1 %) bankai laikė kituose bankuose (daugiausia užsienio) trumpalaikių lėšų pavidalu, skolos ir nuosavybės vertybinių popierių portfelis sudarė 23,7, lėšos Lietuvos banke – 21,2, o ES ir didesnio reitingo valstybių vyriausybės vertybinių popierių – 17,3 procento bankų likvidaus turto. Indėliai iki pareikalavimo (47,5%) ir gyventojų terminuotieji indėliai (25,4%) sudarė didžiausią einamųjų įsipareigojimų dalį.

Likvidumo rizikos valdymas bankuose tebėra gana aktualus, kadangi bankų sistemos turto ir įsipareigojimų terminai nėra visiškai subalansuoti. Bankų turto struktūroje didesnę dalį (62,3%) sudaro ilgalaikis (daugiau kaip 1 m.) turtas, jis daugiausia finansuojamas trumpalaikiais įsipareigojimais (ilgalaikiai įsipareigojimai sudaro tik 37,8% bankų turimų išteklių). Per metus ilgalaikiai įsipareigojimai augo (53,8%) sparčiau, negu didėjo analogiškos trukmės turtas (34,2%).

Per pastarąjį pusmetį ilgalaikiai įsipareigojimai (9,8%) ir analogiškos trukmės turtas (11,3%) augo beveik vienodai. Kai kurių bankų likvidumo riziką padidino ir tebesanti nemaža indėlių koncentracija. Banke, neįskaitant globojančios (patronuojančios) institucijos, laikomas didžiausias kliento indėlis vidutiniškai sudarė 11,2 procento likvidaus turto, o atskiruose bankuose šis rodiklis buvo didesnis.

Bankų, turinčių ES valstybėse globojančias (patronuojančias) finansų institucijas, likvidumo rizika valdoma centralizuotai ir vertinama visos grupės mastu.

Rinkos rizika

2008 metų liepos 1 dieną kapitalo poreikis rinkos rizikai padengti sudarė 407,8 mln. litų, arba 8,6 procento bendro kapitalo poreikio (2008 m. sausio 1 d. – 2,5%). Rinkos rizikos kapitalo poreikio augimą lėmė ne tiek padidėjusi prekybinė veikla ar išaugęs jautrumas rinkos svyravimui, kiek padidėjęs euro pozicijai taikomas rizikos koeficientas.

Atskiruose rinkos rizikos struktūros elementuose per 2008 metų pirmąjį pusmetį labai sumažėjo palūkanų normos rizika. Per tą laikotarpį išaugo kapitalo poreikis užsienio valiutos kurso rizikai padengti. Kita vertus, itin sumažėjo kapitalo poreikis nuosavybės vertybinių popierių rizikai ir sandorio šalies rizikai padengti (atitinkamai nuo 20,8% ir 14,5% iki 3,3% ir 4,3%). Nuo 2008 metų sausio 1 dienos bankų turimoms atvirosioms pozicijoms eurai skaičiuojamas toks pat kapitalo poreikio koeficientas kaip ir kitoms valiutoms (iki tol pozicijos eurai buvo vertinamos nuliniu rizikos koeficientu), tačiau nėra nustatomas maksimalios pozicijos dydis. Šis pasikeitimas lėmė tai, kad, vertinant bankų sistemos mastu, aktualiausia tapo užsienio valiutos kurso rizika, jai padengti skirta prekybos knygos kapitalo poreikio didžioji dalis (72,3%).

Palūkanų normų kaitos įtakos bankų sektoriaus pelningumui analizė rodo, kad, palūkanų normoms visomis valiutomis (litymis ir užsienio) sumažėjus 1 procentiniu punktu, bankų sistemos metinės grynosios palūkanų pajamos sumažėtų 11,9 procento. Bankų sistemai didžiausią įtaką darytų palūkanų normų eurai ir litais pasikeitimas, o palūkanų normos

JAV doleriais ir kitomis valiutomis pasikeitimas neturėtų pastebimos įtakos bankų sistemos pelningumui.

2008 metų liepos 1 dieną bankų sistemos bendroji atviroji užsienio valiutų (išskyrus eurą) pozicija sudarė 1,75 procento bankų sistemos kapitalo¹³. Ji buvo trumpa.

Kapitalo poreikio dalis padengti nuosavybės vertybinių popierių kainos riziką prekybos knygoje liepos 1 dieną sudarė 3,3 procento. Kapitalo šiai rizikai padengti poreikio padidėjimą lėmė padidėjusi grynoji prekybinių išvestinių nuosavybės finansinių priemonių pozicija. Kartu pasakytina, kad bankų laikomas prekybinių nuosavybės vertybinių popierių portfelis sumažėjo 6 mln. litų. 2008 metų liepos 1 dieną šalies bankai, be investicijų į dukterines (kontroliuojamąsias) bendroves, turėjo 160,3 mln. litų vertės nuosavybės vertybinių popierių, iš jų 123,1 mln. litų buvo priskirti prekybos knygai.

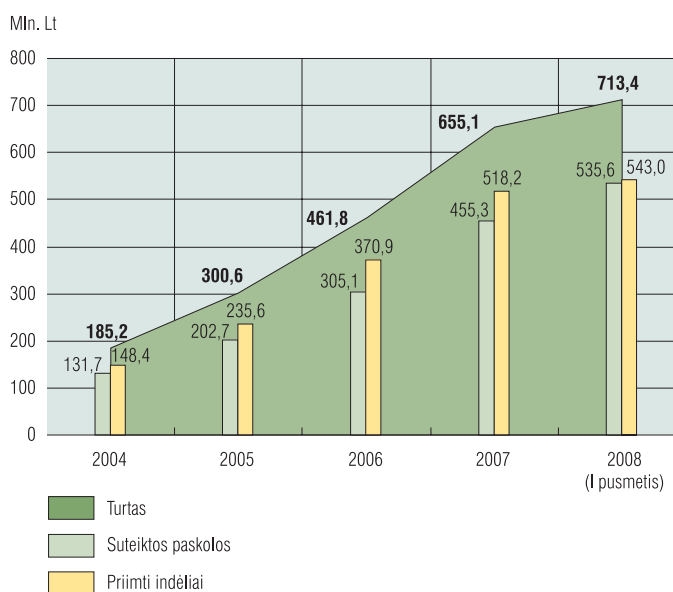
Kredito unijų pagrindinės veiklos tendencijos

2008 metų liepos 1 dieną Lietuvoje veikė 67 kredito unijos. Jų turtas tebesudaro nedidelę finansų sistemos dalį – apie 0,83 procento bankų sistemos turto.

Kredito unijose buvo per 89 tūkst. narių. Pastarųjų didžiąją dalį sudaro žemdirbiai, nes daugelyje kredito unijų užsiėmimas žemės ūkio veikla yra viena iš narystės sąlygų. Per 2008 metų pirmąjį pusmetį narių skaičius padidėjo 5 727 fizisiais ir juridiniais asmenimis.

Augantis narių skaičius turėjo įtakos kredito unijų veiklos plėtrai. Jų pajinis kapitalas per pusmetį padidėjo 18,9 procento ir liepos 1 dieną sudarė 80,8 mln. litų. Kredito unijų valdomas turtas per pusmetį padidėjo 8,9 procento ir sudarė 713,4 mln. litų. Jos didino paskolų savo nariams portfelį, kuris per pusmetį padidėjo 17,6 procento ir sudarė 535,6 mln. litų. Padaugėjo ir laikomų indėlių. Jų suma padidėjo 4,8 procento ir buvo 543 mln. litų.

35 pav. Kredito unijų veiklos rodikliai

Šaltinis: Lietuvos bankas.

¹³ Vadovaujantis Lietuvos banko nustatytais reikalavimais, bendroji atviroji pozicija turi būti ne didesnė kaip 25 procentai banko kapitalo.

Kredito unijų sistemos turto struktūra keitėsi nedaug. Kaip ir anksčiau, jų pagrindinė veikla buvo teikti savitarpio paskolas. Liepos 1 dieną paskolos grynąja verte sudarė 74,5 procento turto. Per pusmetį kredito unijų suteiktos paskolos išaugo 17,6 procento. Liepos 1 dieną specialiuosius atidėjinius paskoloms buvo sudariusios 54 kredito unijos. Specialieji atidėjiniai šių metų pirmojoje pusėje padidėjo 2,3 karto. Per ataskaitinį laikotarpį specialieji atidėjiniai paskoloms augo sparčiau nei paskolų portfelis, todėl pablogėjo paskolų portfelio kokybę rodantys rodikliai. Specialiųjų atidėjinių paskoloms santykis su paskolomis ir neveiksnių (III, IV ir V grupės) paskolų dalis paskolose padidėjo ir 2008 metų liepos 1 dieną sudarė atitinkamai 0,7 ir 2,2 procento (2007 m. liepos 1 d. šie rodikliai atitinkamai buvo 0,4% ir 1,2%).

Kredito unijų įsipareigojimų didžiausią dalį (86,9%) sudarė priimti indėliai, iš jų 99 procentai priklausė nariams ir asocijuotiems nariams. Narių fizinių asmenų indėliai sudarė beveik 98 procentus visų indėlių. Nors indėliai sudarė didžiausią kredito unijų įsipareigojimų dalį, tačiau jų lyginamasis svoris įsipareigojimuose sumažėjo augant įsiskolinimų LCKU daliai. 2008 metų liepos 1 dieną 52 kredito unijos LCKU buvo skolingos 68,4 mln. litų.

2008 metų pirmąjį pusmetį kredito unijos uždirbo 500 tūkst. litų pelno (46 kredito unijos dirbo pelningai, o 21 patyrė nuostolių). Kaip ir ankstesniais metais, pagrindinis pajamų šaltinis buvo palūkanų pajamos – 88 procentai visų pajamų. Išlaidų didžiausią dalį sudarė palūkanų ir operacinės išlaidos – atitinkamai 46 ir 35 procentai visų išlaidų. Nors operacinės išlaidos ir toliau sudaro išlaidų didžiąją dalį, tačiau jos auga lėčiau nei pajamos, todėl kredito unijų veiklos efektyvumas nemažėja. Operacinių ir amortizacijos išlaidų santykis su pajamomis sudarė 35,9 procento (per metus sumažėjo 3,4 proc. p.).

Kredito unijoms taikomas didesnis kapitalo pakankamumo reikalavimas negu bankams – šis rodiklis turi būti ne mažesnis kaip 13 procentų. Liepos 1 d. kredito unijų sistemos kapitalo pakankamumas buvo 16,5 procento.

Kredito unijoms nustatyti du likvidumo rodikliai. Pirmas iš jų, kredito unijų likvidaus turto ir einamųjų įsipareigojimų santykis, 2008 metų liepos 1 dieną sudarė 45,3 procento (minimalus reikalaujamas dydis – 30%). Antras likvidumo rodiklis, perskaičiuoto likvidaus turto ir kredito unijų kapitalo sumos bei perskaičiuotų einamųjų įsipareigojimų santykis, kredito unijų sistemos mastu sudarė 1,2, t. y. buvo didesnis už minimalų reikalaujamą dydį, kuris turi būti ne mažesnis kaip 1. Visos kredito unijos, išskyrus vieną, kuriai buvo pritaikytos poveikio priemonės, vykdė nustatytus veiklos riziką ribojančius normatyvus.

LCKU turtas per pusmetį sumažėjo 14,2 procento ir liepos 1 dieną buvo 121,5 mln. litų. Joje laikomi indėliai per pusmetį sumažėjo 18,7 procento – iki 101,1 mln. litų.

Mažėjant indėliams ir augant paskolų portfeliui, šiek tiek keitėsi LCKU turto struktūra. Liepos 1 dieną LCKU turto didžiausią dalį (56,4%) sudarė jos narėms suteiktos paskolos. LCKU turto didžioji dalis (35,7%) tebėra investuota į Lietuvos Respublikos Vyriausybės vertybinius popierius (daugiausia į trumpalaikius), o tai lemia aukštus likvidumo ir kapitalo pakankamumo rodiklius.

LCKU paskolų portfelis per pusmetį padidėjo 38,9 procento ir nuo veiklos pradžios pasiekė aukščiausią lygį – 68,5 mln. litų. Jo kokybė ir toliau yra gera – turto nuvertėjimo (specialiųjų atidėjinių) liepos 1 dieną nebuvo.

Per 2008 metų pirmąjį pusmetį į LCKU įstojo 1 kredito unija, ir liepos 1 dieną joje buvo 60 narių kredito unijų. Joms priklauso visas papildomas pajinis kapitalas (7,2 mln. Lt).

Birželio mėnesį patirtas 81 tūkst. litų nuostolis sumažino pirmojo pusmečio LCKU pelną iki 425 tūkst. litų, o tai yra 192 tūkst. litų mažiau už pelną, gautą per praėjusių metų atitinkamą laikotarpį (tada ji buvo uždirbusi 617 tūkst. Lt). Nors grynosios palūkanų pajamos padidėjo 241 tūkst. litų, arba 19,1 procento, tačiau pelną sumažino net 40 procentų didesnės negu prieš metus operacinės išlaidos ir 30 tūkst. litų sumažėjusios grynosios paslaugų bei komisinių pajamos. Jas sumažino LCKU nemokamų mokėjimo kortelių platinimo akcija (70 tūkst. Lt).

2008 metų pirmąjį pusmetį LCKU vykdė visus Lietuvos banko nustatytus veiklos riziką ribojančius normatyvus.

Kredito įstaigų priežiūros pagrindinės kryptys

Pokyčiai kredito įstaigų veiklos priežiūros sistemoje

Naujosios Kapitalo direktyvos¹⁴ nuostatų, perkeltų į Lietuvos banko teisės aktus, įgyvendinimas leido iš naujo įvertinti rizikos valdymo procesą bankuose ir patikslinti kapitalo poreikį jiems išskylančioms rizikoms sumažinti remiantis kiekvieno atskiro banko ir Lietuvos banko, kaip jų priežiūrą vykdančios institucijos, dialogu. Šis dialogas grindžiamas bankų atliekamo vidaus kapitalo pakankamumo vertinimo proceso (ICAAP) metu gautais rezultatais, kuriuos Lietuvos bankas įvertina per priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo procesą.

2008 metų pirmąjį pusmetį bankai apskaičiavo ir Lietuvos bankui pateikė ICAAP kapitalo poreikio rezultatus. ICAAP metu bankai išskyrė ir įvertino reikšmingas rizikos sritis, kurios nėra įvertintos arba nepakankamai įvertintos pagal Bazelio II susitarimo minimalius reikalavimus. Norėdamas nustatyti, ar bankas tinkamai valdo riziką ir ar turimo kapitalo pakanka banko veiklos rizikai padengti, Lietuvos bankas pradėjo tikrinti bankų ICAAP. Inspektuojant buvo analizuojamas ICAAP sudarymo būdas, metodika, prielaidos, daromos nustatant reikšmingas rizikos rūšis visose banko veiklos srityse, banko pasirinkti rizikos vertinimo ir valdymo metodai, rizikos mažinimo priemonės.

Lietuvos bankas patobulino informacijos, susijusios su kredito įstaigų priežiūra, viešo atskleidimo mechanizmą, patikslino kredito įstaigų skelbiamai informacijai keliamus reikalavimus. Bankai įpareigoti plačiau informuoti visuomenę apie įdiegtus rizikos valdymo ir vidaus kontrolės procesus bei rizikos, darančios didelę įtaką bankų finansinei būklei ir veiklos rezultatams, įvertinimą.

2008 metų pirmąjį pusmetį Lietuvos bankas apibendrino šalies bankų atlikto testavimo nepalankiausiomis sąlygomis rezultatus. Bankų vertinimu, testavimo rezultatai parodė, kad jie iš esmės yra pajėgūs atlaikyti finansinius sukrėtimus. Be to, testavimo rezultatai leido bankams nustatyti rizikingiausias sritis ir parengti planą veiksmų, kurių reikėtų imtis, norint išvengti finansinės krizės arba sušvelninti jos poveikį.

Bankai nuolatos tobulina metodus, naudojamus atskiroms rizikoms įvertinti, tačiau juos taikyti kapitalo pakankamumo skaičiavimo tikslu galima tik gavus priežiūros institucijų leidimą. Norėdamas išsamiai įvertinti vieno iš bankų pasirengimą taikyti vidaus reitingais

¹⁴ 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo bei Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/49/EB dėl investicinių įmonių ir kredito įstaigų kapitalo pakankamumo.

pagrįstą metodą (IRB) kredito rizikos kapitalo poreikiui apskaičiuoti, Lietuvos bankas dalyvauja daugiašaliame suinteresuotų priežiūros institucijų vykdomame šio metodo patikimumo vertinimo ir tikrinimo procese. Jis aktyviai bendradarbiauja ir keičiasi informacija su Švedijos, Estijos ir Latvijos finansų sektoriaus priežiūros institucijomis. 2008 metų pirmąjį pusmetį Lietuvos banko atstovai dalyvavo susitikime su minėtų valstybių priežiūros institucijų ir paraišką teikiančios banko grupės atstovais ir aptarė pozicijas dėl IRB metodui keliamų reikalavimų bei teiktinų dokumentų. Vėliau, Lietuvoje veikiančiam bankui pateikus paraišką dėl leidimo taikyti IRB metodą, buvo atliktas dokumentų ir informacijos apimtys pirminis tikrinimas bei pradėti vertinti dokumentai.

2008 metų pirmojoje pusėje Lietuvos bankas persvarstė ir patikslino kai kuriuos reikalavimus bankų apskaitos ir atskaitomybės srityje. Siekiant užtikrinti įmonių valdymo ir priežiūros organų (stebėtojų tarybos) narių kolektyvinę atsakomybę už finansinių ataskaitų sudarymą ir skelbimą bei norint suderinti kredito įstaigų veiklą reglamentuojančių teisės aktų nuostatas, buvo papildyti ir patvirtinti Kredito įstaigų finansinės apskaitos tvarkymo ir atskaitomybės rengimo politikos pagrindiniai principai. Juose nustatyta, kad ne tik kredito įstaigos vadovas, bet ir valdymo, ir priežiūros organų (stebėtojų tarybos) nariai įstatymų nustatyta tvarka pagal atitinkamai vadovui, valdymo ir priežiūros organams (stebėtojų tarybai) įstatymais priskirtą kompetenciją turi atsakyti už tai, kad finansinės ataskaitos būtų tikros, teisingos ir pateiktos laiku.

Mažindamas atskaitomybės apimtį bankams, Lietuvos bankas peržiūrėjo informacijos srautą ir pakeitė kai kurių duomenų pateikimo periodiškumą, tačiau paliko reikalavimą išsamią finansinę atskaitomybę pateikti kartą per metus. Atsižvelgdamas į kai kurių Tarptautinių finansinės atskaitomybės standartų pakeitimus, jis patikslino Finansinių ataskaitų konsolidavimo ir finansinės grupės jungtinės (konsoliduotos) priežiūros taisyklėse nustatytas sąlygas, kurioms esant finansinės ataskaitos gali būti nekonsoliduojamos ir jungtinė (konsoliduota) priežiūra nevykdoma.

Vadovaujantis Bazelio bankų priežiūros komiteto dokumentais ir ES direktyvomis, kuriose akcentuojamas strateginis planavimas, papildyti ir patikslinti Minimalūs reikalavimai banko veiklos planui sudaryti. Numatyta, kad Lietuvoje veikiantys bankai privalės rengti vidutinio laikotarpio strateginius planus, o steigiami bankai – veiklos metmenis vieneriems metams ir strateginius planus trejiems metams. Dokumente išdėstyti reikalavimai, koks turi būti veiklos plano turinys, ypatingas dėmesys kreipiamas į tai, kaip bankui pavyko įgyvendinti ankstesniuose veiklos planuose numatytus uždavinius. Taip pat akcentuojama banko veiklos rizikos valdymo svarba, rizikos struktūriniai pokyčiai, susiję su banko veiklos plėtra, naujų finansinių paslaugų ar produktų įdiegimu rinkoje.

Bendradarbiavimas su užsienio valstybių finansų sektoriaus priežiūros institucijomis

Lietuvos bankas glaudžiai bendradarbiauja su ES valstybių narių finansų sektoriaus priežiūros institucijomis vykdydamas skirtingose šalyse veikiančių, bet tai pačiai grupei priklausančių bankų priežiūrą. Vadovaujantis naujosios Kapitalo direktyvos nuostatomis, kiekvienos tokios banko grupės priežiūra vykdoma steigiant vadinamąsias kolegijas, kuriose dalyvauja visų suinteresuotų valstybių priežiūros institucijų atstovai. 2008 metų pirmąjį pusmetį buvo parengti savitarpio supratimo memorandumų projektai dėl bendradarbiavimo sudarant minėtas kolegijas su Jungtinės Karalystės, Estijos ir Latvijos prie-

žiūros institucijomis. Lietuvos bankas taip pat sutiko dalyvauti Švedijos finansų sektoriaus priežiūros tarnybos inicijuojamos kolegijos veikloje.

Lietuvos bankas dalyvauja projekte, kurio tikslas – teikti techninę paramą užsienio valstybių centriniam bankams (prioritetinės šalys: Baltarusija, Gruzija ir Ukraina). Jo darbuotojai konsultuoja Baltarusijos ir Ukrainos nacionalinių bankų specialistus, organizuojami šių bankų atstovų vizitai į Lietuvos banką.

